

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Π.Μ.Σ. Διεθνής και Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση και Πολιτική

Διπλωματική Εργασία με Θέμα:

Έθνος κράτος και ΕΕ:

Η επίδραση της ΕΕ στη διαμόρφωση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Χατζησταύρου Φιλίππα

Όνομα: Μασούρας Χρήστος-Παναγιώτης

Α.Μ.: 171007

ΑΘΗΝΑ
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2019

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ (με σειρά εμφάνισης στο κείμενο)

ΕΕΠ – ελληνική εξωτερική πολιτική

ΨΠ – Ψυχρός Πόλεμος

ΗΒ – Ηνωμένο Βασίλειο

ΕΚΑΧ – Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

ΕΡΕ – Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση

ΚΕΠΠΑ – Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας

ΕΠΑΑ – Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

ΗΕ – Ηνωμένα Έθνη

ΔτΘ – Δίκαιο της Θάλασσας

ΔΔΧ – Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης

ΕΕΠρ – Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

ΜΑ – Μέση Ανατολή

ΒΑ – Βόρεια Αφρική

ΟΑΠ – Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης

ΔΕΕ – Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση

ΣΤΣ – Συμφωνία Τελωνειακής Σύνδεσης

ΕΣ – Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

ΤΕΠ – Τουρκική Εξωτερική Πολιτική

ΚΔ – Κυπριακή Δημοκρατία

ΣΚΑ – Σοσιαλιστικό Κόμμα Αλβανίας

ΔΚΑ – Δημοκρατικό Κόμμα Αλβανίας

ΣΕΜ – Σοσιαλδημοκρατική Ένωση Μακεδονίας

ΒΜ – Βόρεια Μακεδονία

ΒΗ – Βόρεια Ήπειρος

ΕΔ – Ένοπλες Δυνάμεις

ΕΠΑ – Ελληνική Πολεμική Αεροπορία

ΜΟΠ – Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την ελληνική εξωτερική πολιτική τα τελευταία πενήντα περίπου έτη, με στόχο την ερμηνευτική της προσέγγιση με τα εκάστοτε επίκαιρα θεωρητικά εργαλεία και παράλληλα με την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, από την περίοδο απουσίας συγκροτημένης ενωσιακής εξωτερικής πολιτικής, μέχρι την περίοδο της θεσμικής ανάπτυξής της και κλείνοντας με την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Η ΕΕΠ ξεκινώντας με ρεαλιστικά κίνητρα αποτροπής και εξισορρόπησης απέναντι στην Τουρκία, πέρασε εν συνεχεία σε μια περίοδο εξευρωπαϊσμού και εντέλει κατέληξε πλήρως υποκείμενη στις επιδράσεις της κανονιστικής ισχύος της κοινότητας την περίοδο της οικονομικής κρίσης, όταν και έχασε την οικονομική και πολιτική της αυτοτέλεια. Το νέο αιώνα των εύθραστων ισορροπιών και των αδυσώπητων ανταγωνισμών σε ένα ρευστό διεθνές σύστημα, η ΕΕΠ πρέπει να αναζητήσει με σοφία, νηφαλιότητα και ωριμότητα τα βήματα εκείνα που θα εξασφαλίσουν την επιβίωση του ελληνικού έθνους-κράτους, το οποίο θα βρεθεί αντιμέτωπο με νέες προκλήσεις εξ' ανατολάς.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ

εξευρωπαϊσμός, ελληνική εξωτερική πολιτική, εθνικό συμφέρον, ρεαλισμός, ισορροπία ισχύος, αποτροπή, κανονιστική ισχύς, ασφάλεια, στρατηγική κουλτούρα

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΗΨΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ

Με πλήρη επίγνωση των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, δηλώνω ενυπογράφως ότι είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Μεταπτυχιακής Διπλωματικής Εργασίας, για την ολοκλήρωση της οποίας κάθε βοήθεια είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται λεπτομερώς στην εργασία αυτή. Έχω αναφέρει πλήρως και με σαφείς αναφορές, όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης. Αναλαμβάνω την προσωπική και ατομική ευθύνη ότι σε περίπτωση αποτυχίας στην υλοποίηση των ανωτέρω δηλωθέντων στοιχείων, είμαι υπόλογος έναντι λογοκλοπής, γεγονός που σημαίνει αποτυχία στην Διπλωματική μου Εργασία και κατά συνέπεια αποτυχία απόκτησης του Μεταπτυχιακού Τίτλου των Μεταπτυχιακών Σπουδών, πέραν των λοιπών συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων. Δηλώνω, συνεπώς, ότι αυτή η Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία προετοιμάσθηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ότι, αναλαμβάνω πλήρως όλες τις συνέπειες του νόμου στην περίπτωση κατά την οποία αποδειχθεί, διαχρονικά, ότι η εργασία αυτή ή τμήμα της δεν μου ανήκει διότι είναι προϊόν λογοκλοπής άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας.

ΧΡΗΣΤΟΣ-ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΑΣΟΥΡΑΣ

25-9-2019

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ.	8
Α. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....σελ.	11
Β. Η ΕΕΠ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ, 1981-1996.....σελ.	15
Γ. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΕΠΠΑ ΚΑΙ ΕΞΕΥΡΩΠΑΪΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΕΠ, 1996-2009.....σελ.	21
Δ. Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΗΝ ΕΕΠ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ, 2009-ΣΗΜΕΡΑ.....σελ.	28
Ε. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.	33
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.	40

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι μελέτες γύρω από την ΕΕΠ και τη σχέση της με την ΕΕ είναι πλέον κάτι συνηθισμένο. Αυτό είναι απόρροια και των νεοφιλελεύθερων και κονστρουκτιβιστικών παραδοχών πως οι διεθνείς οργανισμοί επηρεάζουν τη συμπεριφορά των κρατικών δρώντων. Οι περισσότερες ωστόσο, επικεντρώνονται είτε στην επίδραση της κοινότητας σε ένα συγκεκριμένο θέμα που άπτεται της ΕΕΠ (για παράδειγμα τις σχέσεις της με την Τουρκία) είτε επικεντρώνονται σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, μην επιτρέποντας την κριτική αποτίμηση των αποτελεσμάτων αυτής της επίδρασης σε βάθος χρόνου.

Ακόμα λιγότερες προσφέρουν ουσιαστικές προτάσεις για το μέλλον της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, πάντα εντός του ευρωπαϊκού πλαισίου και των θεσμικών εξελίξεων της κοινότητας. Το παρόν πόνημα φιλοδοξεί να καλύψει το σχετικό βιβλιογραφικό κενό, στο μέτρο του δυνατού. Σκοπός επομένως είναι αφενός μεν μια συνολική προσέγγιση της επίδρασης της ΕΕ στην εξωτερική πολιτική της Ελλάδας αφετέρου η διατύπωση εποικοδομητικών προτάσεων για το μέλλον αυτής.

Μετά το Β' ΠΠ και μέχρι σήμερα η ΕΕΠ έχει περάσει διαφορετικά στάδια.

Αρχικά, η επικράτηση της ρεαλιστικής πολιτικής, δηλαδή ενός αμιγώς αγγλοσαξωνικού τρόπου προσέγγισης των διεθνών υποθέσεων, μετά το τέλος του Β' ΠΠ είχε τον ανάλογο αντίκτυπο και στην Ελλάδα, όπως θα εκτεθεί στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας. Στη ρεαλιστική “ζυγαριά” η εξωτερική πολιτική των κρατών αποτελεί άμεση συνάρτηση της ισχύος τους. Αν και ο κύριος όγκος των μελετών αυτή την περίοδο αφορούσε κυρίως “μεγάλες δυνάμεις” και “υπερδυνάμεις” στο διεθνές σύστημα υπάρχουν και δρώντες μικρότερης ισχύος, οι λεγόμενες “μικρές δυνάμεις”, μία από τις οποίες ήταν και η Ελλάδα όταν βγήκε από την εμφύλια σύρραξη του 1946-1949. Αν και δεν υπάρχει συμφωνία των θεωρητικών ως προς τις προϋποθέσεις που κατατάσσουν ένα κράτος στις “μικρές δυνάμεις”, η μεταπολεμική Ελλάδα πληρεί τις περισσότερες από αυτές: οικονομικά αδύναμη και εξαρτημένη από μια μεγάλη δύναμη (ΗΠΑ), με ένα πληθυσμό αποδεκατισμένο από σχεδόν μια δεκαετία πολέμου, που δεν ξεπερνούσε τα 8 εκατομμύρια, με ασήμαντη διεθνή επιρροή και πολιτική αστάθεια. Για ένα τέτοιο κράτος η ισορροπία ισχύος, όπως αναφέρει η ρεαλιστική θεωρία, στο άμεσο περιβάλλον του είναι ζωτικής σημασίας, το εθνικό του συμφέρον δε μπορεί να είναι άλλο από τη διατήρηση του “status quo” και γι' αυτό είναι περισσότερο πρόθυμο να συμμετέχει σε διεθνείς οργανισμούς¹. Έτσι η Ελλάδα έδειξε ιδιαίτερο ζήλο για να πετύχει την ένταξή της στο ΝΑΤΟ και την ΕΟΚ και, αρκετά προβλέψιμα

1 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τις “μικρές δυνάμεις” και την πολιτική τους δείτε: Kassimeris C. (2009), *The foreign policy of small powers, International Politics*, 46, σελ. 84-94

εκ των υστέρων, προσπάθησε διαχρονικά να μετατρέψει τους δύο οργανισμούς σε “φορείς ασφαλείας” για τη χώρα απέναντι στην Τουρκία, τον κύριο σφετεριστή της ασφάλειάς της², όπως θα εκτεθεί στο δεύτερο κεφάλαιο. Υπό μία έννοια επομένως, η ύπαρξη και μόνο της ΕΟΚ/ΕΕ επηρέασε την κατεύθυνση της ΕΕΠ, προτού ακόμα αναπτυχθεί μια κοινή εξωτερική πολιτική.

Τη δεκαετία του 1990 συντελούνται, ωστόσο, τεράστιες αλλαγές στο διεθνές σύστημα, μεταξύ αυτών η προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ενώ μέχρι πρότινος ο ρόλος της κοινότητας σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής ήταν αμελητέος η Συνθήκη του Μάαστριχτ συνδέει για πρώτη φορά την πολιτική ασφάλειας και άμυνας με την εξωτερική πολιτική, εντάσσοντάς τες στο δεύτερο πυλώνα. Ο επακόλουθος εξευρωπαϊσμός της ΕΕΠ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη Συμφωνία του Ελσίνκι του 1999, φαίνεται να επαληθεύει τα πέντε χαρακτηριστικά του East αναφορικά με την εξωτερική πολιτική των αδύναμων κρατών: συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς, υποστήριξη του διεθνούς δικαίου, μηδαμινή χρήση σκληρής ισχύος και άσκηση περιφερειακής πολιτικής³. Ταυτόχρονα, αυτή η μεταστροφή της Ελλάδας καταδεικνύει και τις επιδράσεις της νεοφιλελεύθερης θεσμικής θεωρίας και θεωρητικών όπως ο Keohane και ο Nye, οι οποίοι τόνιζαν τη σημασία της διεθνικής συνεργασίας για την επίλυση διμερών ζητημάτων και υποστήριζαν πως η συνεργασία σε συγκεκριμένους τομείς θα επεκταθεί σταδιακά και σε άλλους.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να γίνει μια παρένθεση προκειμένου να διασαφηνιστεί τι νοείται ως εξευρωπαϊσμός και ποιες μορφές μπορεί να πάρει στην ακαδημαϊκή συζήτηση. Όπως πολύ εύστοχα και περιεκτικά περιγράφουν τον όρο οι Featherstone και Radaelli ο εξευρωπαϊσμός αποτελεί μια “δομική αλλαγή”, ιστορικού, κοινωνικοπολιτικού και πολιτισμικού περιεχομένου, η οποία επηρεάζει δρώντες, θεσμούς, συμφέροντα και ιδέες, μια ακανόνιστη, διαχρονική και άνιση απόκριση εθνικών και υποεθνικών δρώντων στις πολιτικές της ΕΕ⁴. Η εγχώρια επίδραση του εξευρωπαϊσμού, με τη μετάδοση και την υιοθέτηση πρακτικών, αξιών και νορμών από το κράτος-μέλος αποτελεί τη μία από τις δύο προσεγγίσεις του εξευρωπαϊσμού, αυτή του “από πάνω προς τα κάτω” εξευρωπαϊσμού. Η έτερη προσέγγιση αφορά την προβολή των εθνικών προτιμήσεων και συμφερόντων στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα, όπου τα κράτη-μέλη προσπαθούν να αξιοποιήσουν την κοινότητα για την εξυπηρέτηση των δικών τους στόχων⁵. Ο Ιωακείμίδης από την πλευρά του διακρίνει δύο τύπους εξευρωπαϊσμού: τον

2 Tsakonas, P. (2003), Greece’s Elusive Quest for Security Providers: The “Expectations-Reality Gap”, *Security Dialogue*, Sage Publications, σελ. 302

3 East (1973) in Kassimeris C. (2009), The foreign policy of small powers, *International Politics*, 46, σελ. 90

4 Featherstone K., Radaelli, C. (2003), *The Politics of Europeanisation*, Oxford University Press, σελ. 3, 4

5 Economides, S. (2005), The Europeanisation of Greek Foreign Policy, *West European Politics*, Vol. 28, No. 2, Routledge, σελ. 472

εξευρωπαϊσμό ως απόκριση στις πιέσεις και τις επιδράσεις της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ο οποίος λαμβάνει χώρα μάλλον ακούσια, καθώς και τον εκούσιο εξευρωπαϊσμό υπό τη μορφή της προσπάθειας των πολιτικών δρώντων να εκμοντερνίσουν τα συστήματα των χωρών τους⁶. Επομένως το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην περίοδο από το 1996 έως το 2009.

Το τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας πραγματεύεται την επίδραση της ΕΕ στην ελληνική εξωτερική πολιτική, μετά τη δημοσιονομική κρίση του 2008, όταν και σταδιακά ενισχύθηκε ο διακυβερνητικός τρόπος λήψης των αποφάσεων στην κοινότητα. Η αποτυχία υιοθέτησης Ευρωπαϊκού Συντάγματος και η επακόλουθη Συνθήκη της Λισσαβόνας κατέδειξαν την απροθυμία των κρατών να εκχωρήσουν περισσότερη από την εθνική τους κυριαρχία.

Στα ανωτέρω κεφάλαια επιχειρείται μια κριτική αποτίμηση των αποφάσεων εξωτερικής πολιτικής και των αποτελεσμάτων αυτών. Πιο συγκεκριμένα η Ελλάδα, όπως θα στοιχειοθετηθεί παρακάτω, κατά τη διάρκεια του ΨΠ απέτυχε να αναγνώσει την απροθυμία της ΕΕ και του ΝΑΤΟ να εμπλακούν στις διαφορές της με την Τουρκία, εν συνεχεία και υπό την επίδραση της δυναμικής της ολοκλήρωσης, αν και επιχείρησε μια νέα πρωτοποριακή προσέγγιση, για άλλη μια φορά δεν ερμήνευσε ορθώς τις προθέσεις των συμμάχων της. Οι διαπιστώσεις αυτές καταδεικνύουν και τη μονόπλευρη επίδραση (top-down) του εξευρωπαϊσμού στην ελληνική εξωτερική πολιτική, απότοκο του ανεμικού στρατηγικού βάρους της χώρας.

Κλείνοντας, κατά την περίοδο της οικονομικής ύφεσης η ενίσχυση του διακυβερνητισμού επηρέασε καθοριστικά την εξωτερική πολιτική της χώρας, τη στιγμή που ισχυρότερα κράτη-μέλη της κοινότητας στράφηκαν στο εθνικό τους συμφέρον, όποτε έκριναν αυτό απαραίτητο.

Η εργασία κλείνει με τη διατύπωση των συμπερασμάτων που εξάγονται, με μια κριτική αποτίμηση της ΕΕΠ τις τελευταίες δεκαετίες, σε συνδυασμό με ορισμένες προτάσεις του γράφοντος για το μέλλον αυτής, βασισμένες στα σύγχρονα δεδομένα και σε προσωπικές εκτιμήσεις.

Όσον αφορά τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τη συγγραφή αυτής της εργασίας, όπως φαίνεται από τη σύντομη περιγραφή της παραπάνω, περιλαμβάνονται διαφορετικά θεωρητικά εργαλεία, ώστε να είναι εύστοχη και σε συνάφεια με την εκάστοτε χρονική περίοδο. Ταυτόχρονα είναι διεπιστημονική καθώς ανατρέχει σε διάφορα υποπεδία των διεθνών σχέσεων, όπως τις στρατηγικές σπουδές, τη γεωπολιτική και τις ευρωπαϊκές σπουδές.

6 Ioakimidis (2001) in Economides, S. (2005), *The Europeanisation of Greek Foreign Policy, West European Politics*, Vol. 28, No. 2, Routledge, σελ. 476

A. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Για την καλύτερη διερεύνηση της επίδρασης της ΕΕ στην ΕΕΠ είναι πρώτα απαραίτητη η απάντηση μιας σειράς ερωτημάτων που αφορούν:

- α) τις συνθήκες που επικρατούσαν στο διεθνές σύστημα κατά την περίοδο της ενταξιακής διαπραγματεύσεως της Ελλάδας, δηλαδή από το 1956 έως το 1967 και από το 1974 έως το 1981 και
- β) τα αίτια που οδήγησαν τους Έλληνες πολιτικούς ιθύνοντες να επιδιώξουν την ένταξη στην ΕΟΚ,
- γ) τα κίνητρα που είχε η ΕΟΚ για να αποδεχθεί στους κόλπους της την Ελλάδα.

Το 1957, όταν και με τη Συνθήκη της Ρώμης ιδρύεται η ΕΟΚ, έχει πλέον εγκαθιδρυθεί ένα νέο διεθνές σύστημα, με δύο υπερδυνάμεις, τις ΗΠΑ και τη Σοβιετική Ένωση, απότοκο του κατακερματισμού της Γηραιάς Ηπείρου από το Β' ΠΠ. Στην αμερικανική πολιτική σκέψη, έχουν κυριαρχήσει οι απόψεις του Τζορτζ Κένναν, ανώτατου στελέχους της αμερικανικής πρεσβείας στη Μόσχα, ο οποίος με άρθρο του στο "Foreign Affairs" εισήγαγε την έννοια "της ανάσχεσης" της Σοβιετικής Ένωσης, δηλαδή τη διατήρηση εκτός της σφαίρας επιρροής της Μόσχας, πρώτιστα των βιομηχανικών κέντρων του ΗΒ, της Ιαπωνίας και της Γερμανίας και δευτερευόντως κάποιων σημείων μεγάλου γεωπολιτικού ενδιαφέροντος για τις ΗΠΑ. Όπως γράφει ο Χατζηβασιλείου, η θέση αυτή του Κένναν αποτελεί μια ρεαλιστική στροφή για την αμερικανική πολιτική, αναγνωρίζοντας ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν τη δυνατότητα, υλικά και οικονομικά, να πολεμήσουν τον κομμουνισμό σε οποιοδήποτε μέρος της υφελίου⁷. Ο αποκλεισμός του Βερολίνου το 1948 από τους Σοβιετικούς, θορύβησε τις δυτικές πρωτεύουσες και επέτεινε τους φόβους του ΗΒ και της Γαλλίας αναφορικά με τις προθέσεις της ΕΣΣΔ, με αποτέλεσμα τη σύσταση του ΝΑΤΟ, μιας αμυντικής στρατιωτικής συμμαχίας υπό την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, το 1949.

Ταυτόχρονα στην Ευρώπη, εντεινόταν οι συζητήσεις για μια ενοποίηση των δυτικοευρωπαϊκών κρατών ώστε να εδραιωθεί αφενός η ειρήνη και αφετέρου την επίτευξη της ανάσχεσης της, όπως προσλαμβανόταν, επεκτατικής πολιτικής της Μόσχας. Αυτό θα γινόταν εφικτό μέσω της πολιτικής και οικονομικής ανασυγκρότησης των δυτικοευρωπαϊκών κρατών. Για τους σκοπούς αυτούς, εκπονήθηκε από το ΥΠΕΞ των ΗΠΑ το γνωστό "Σχέδιο Μάρσαλ", το οποίο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην ανάκαμψη των δυτικοευρωπαϊκών οικονομιών. Η συγκρότηση του ΝΑΤΟ σε στρατιωτικό επίπεδο, η οικονομική στήριξη στη δυτική Ευρώπη σε οικονομικό επίπεδο και η υποστήριξη της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε πολιτικό επίπεδο, έχουν οδηγήσει ορισμένους ακαδημαϊκούς να χαρακτηρίσουν την

⁷ Χατζηβασιλείου, Ε. (2008), *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 91, 92.

αμερικανική πολιτική ως το έναυσμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αρχικά με τη συγκότηση της ΕΚΑΧ και στη συνέχεια της ΕΟΚ⁸.

Στον ακαδημαϊκό χώρο, την ίδια περίοδο γνωρίζουν την ακμή τους οι “στρατηγικές σπουδές” ή “σπουδές ασφαλείας”, ένα από τα σημαντικότερα υποπεδία των διεθνών σχέσεων. Ως ασφάλεια ορίζεται η “η προστασία από απειλές κατά βασικών αξιών”⁹, στο πέρασμα των δεκαετιών όμως έχει δοθεί έμφαση σε διαφορετικά επίπεδα προσέγγισης της έννοιας της “ασφάλειας”. Η επικράτηση του κλασσικού ρεαλισμού τα πρώτα χρόνια του ΨΠ και η αντίληψη του διεθνούς συστήματος ως μιας άναρχης αρένας με βασικούς δρώντες τα κράτη έθεσε στο επίκεντρο το “εθνικό συμφέρον” και την “εθνική ασφάλεια”. Κατ’ επέκταση δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη μεγιστοποίηση της στρατιωτικής ισχύος με στόχο την αποτροπή δυνητικών κινδύνων, κυρίως στρατιωτικής φύσεως.

Σε αυτό το διεθνές περιβάλλον η Ελλάδα επιδίωξε την ένταξη στην ΕΟΚ, όντας ήδη μέλος του ΝΑΤΟ από το 1952, θέλοντας να ενισχύσει τους δεσμούς της με τη Δύση. Την εποχή εκείνη, η επίτευξη της “εθνικής ασφαλείας” είχε διττό περιεχόμενο: η Βέρνυ έχει γράψει πως η κεντροδεξιά ΕΡΕ του Καραμανλή θέλησε να ισοσκελίσει την κομμουνιστική επιρροή στη χώρα επιδιώκοντας την ένταξη στην ΕΟΚ¹⁰. Πράγματι η Ελλάδα είχε μόλις πρόσφατα βγει από έναν αιματηρό εμφύλιο πόλεμο, συνόρευε με τρεις κομμουνιστικές χώρες, ενώ οι εκλογές του 1958 είχαν μεν αναδείξει νικήτρια και πάλι την κεντροδεξιά ΕΡΕ, τα ποσοστά της όμως ήταν εμφανώς πεσμένα (από το 47% στις εκλογές του 1956 στο 41% το 1958) τη στιγμή που η αριστερά είχε ενισχυθεί σημαντικά. Πέραν της διάσπασης των κεντρικών κομμάτων, αυτή η ενίσχυση αντικατοπτρίζει για τον Clogg και τη δυσaréσκεια μεγάλου τμήματος του εκλογικού σώματος από τη στάση του ΝΑΤΟ στο ζήτημα της Κύπρου¹¹. Επομένως η εσωτερική σταθερότητα και εδραίωση των δημοκρατικών θεσμών ήταν ζωτικής σημασίας για το αστική κυβέρνηση της ΕΡΕ.

Ταυτόχρονα η ΕΟΚ θεωρήθηκε από την κυβέρνηση ως ο οικονομικός βραχίονας του ΝΑΤΟ, ένα μέσο για την οικονομική ενίσχυση της χώρας και την εντατικοποίηση των σχέσεών της με τα άλλα κράτη-μέλη του ΝΑΤΟ¹². Η σπουδή της γείτονος Τουρκίας να αιτηθεί, σχεδόν παράλληλα με την Ελλάδα, τη

8 Παπασωτηρίου, Χ. (2012), *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*, εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 64, 67

9 Baylis, J., Smith, S., Owens, P. (2013), *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής*, Εκδόσεις Επίκεντρο, σελ. 322

10 Verney S. in Kassimeris C. (2010), *Greece and the American Embrace: Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western alliance*, I.B. Tauris Publishers, σελ. 138

11 Clogg, R. (1999), *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, σελ. 253

12 Kassimeris C. (2010), *Greece and the American Embrace: Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western alliance*, I.B. Tauris Publishers, σελ. 138

σύνδεσή της με την ΕΟΚ αναδεικνύει τους φόβους της Άγκυρας για μια ενδεχόμενη αξιοποίηση, από πλευράς της Ελλάδος, των στρατηγικών πλεονεκτημάτων της συμμαχίας με το δυτικό συνασπισμό. Η ελληνική οικονομία είχε, τέλος, ανακάμψει χάρη στην εισροή των πόρων από το Σχέδιο Μάρσαλ και τα εμβάσματα των Ελλήνων μεταναστών: το ΑΕΠ κατά κεφαλήν παρουσίαζε ραγδαία άνοδο, ο τουρισμός βοήθησε στην εξισορρόπηση του μέχρι πρότινος ελλειμματικού ισοζυγίου πληρωμών, οι τιμές ήταν σταθερές και ο αριθμός των απασχολούμενων στη βιομηχανία και τις υπηρεσίες είχε ισοσκελίσει αυτόν της αγροτικής παραγωγής¹³.

Το αποτέλεσμα ήταν η υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης μεταξύ Ελλάδας – ΕΟΚ τον Ιούλιο του 1961, η οποία τέθηκε σε ισχύ το Νοέμβριο του 1962. Τα επόμενα χρόνια ωστόσο, οι εξελίξεις στο Κυπριακό ζήτημα μονοπωλούσαν την προσοχή της ΕΕΠ καθώς οι εκρήξεις βίας στο νησί ανάμεσα στην ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή πλευρά οξύνονταν κατά καιρούς (για παράδειγμα το Δεκέμβριο του 1963, τον Αύγουστο του 1964 κτλ.). Οι όποιες διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές είχαν ναυαγήσει (για παράδειγμα οι 13 προτάσεις του Μακαρίου στον Τούρκο αντιπρόεδρο Κιουτσούκ στα τέλη του 1963), μια πιθανή τουρκική εισβολή είχε αποτραπεί δύο φορές χάρη σε αμερικανική παρέμβαση (τον Ιανουάριο του 1964 και εν συνεχεία το καλοκαίρι του ίδιου έτους) και οι προτάσεις διαμεσολάβησης και συμβιβασμού από τρίτους είχαν πέσει στο κενό (απόρριψη του σχεδίου Άτσεσον από τον Παπανδρέου)¹⁴. Η εσωτερική πολιτική αστάθεια και πόλωση σύντομα οδήγησε στην επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας στη χώρα και κατ' επέκταση στο “πάγωμα” της ενταξιακής πορείας της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

Στην εισαγωγή έγινε αναφορά στις “μικρές δυνάμεις” και τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής τους πολιτικής ενώ στο παρόν κεφάλαιο ορίστηκε η έννοια “της ασφάλειας” και εκτέθηκαν οι συνθήκες του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος, καθώς και οι θεωρητικές τάσεις της εποχής. Γίνεται επομένως σαφές πως η Ελλάδα, με γνώμονα την “εθνική της ασφάλεια”, επιδίωξε την ένταξη στην ΕΟΚ για να εδραιώσει τη θέση της στο δυτικό συνασπισμό και κατ' επέκταση να εξασφαλίσει τα εθνικά της συμφέροντα.

Όσον αφορά το μεγαλύτερο κίνδυνο για την “ασφάλεια” της Ελλάδας, σύμφωνα με τις διαχρονικές απόψεις τόσο των ελληνικών πολιτικών ηγεσιών, όσο και της ελληνικής κοινής γνώμης, αυτός δεν είναι άλλος από τον εξ' ανατολάς της γείτονα, την Τουρκία. Η τουρκική ρεβιζιονιστική εξωτερική πολιτική είχε δείξει τις προθέσεις ήδη από τη δεκαετία του 1960 και τους χειρισμούς της στο ζήτημα

13 Clogg, R. (1999), *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, σελ. 256

14 Clogg, R. (1999), *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, σελ. 264-266

της Κύπρου, μετά δε την εισβολή και παράνομη κατάληψη του βόρειου τμήματος της νήσου η γείτονας έκανε ό,τι μπορούσε για να επιτείνει τους φόβους των Ελλήνων πολιτικών και ειδικών επί της “ασφάλειας”. Περισσότερος λόγος για την ελληνοτουρκική διαφορά θα γίνει στο επόμενο κεφάλαιο. Υπό αυτές τις συνθήκες και ενώ μόλις είχε παλλινورθωθεί η δημοκρατία, ο Καραμανλής, που μόλις είχε επιστρέψει από την εξορία, είχε, επιπρόσθετα, να αντιμετωπίσει το διάχυτο αντιαμερικανικό αίσθημα της κοινής γνώμης, εξαιτίας της στάσης των ΗΠΑ στο ζήτημα της Κύπρου, οπότε και απέσυρε τις ελληνικές δυνάμεις από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ. Επομένως είναι μάλλον ασφαλές να ισχυριστεί κανείς πως, πέραν της ανάγκης να εδραιωθούν οι δημοκρατικοί θεσμοί στη χώρα, η είσοδος στην ΕΟΚ ήταν και ένα αντίβαρο στη ρήξη με τις ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ¹⁵.

Κλείνοντας το παρόν κεφάλαιο, είναι απαραίτητη η αναφορά στα κίνητρα της ΕΟΚ να αποδεχθεί στους κόλπους της την Ελλάδα. Αρχικά η Ελλάδα, αποτελούσε, μαζί με την Τουρκία, τη δυτική πτέρυγα του ΝΑΤΟ οπότε η σταθερότητα στην περιοχή και η σύνδεση των δύο χωρών με τη Δύση ήταν σημαντικές για την ανάσχεση της ΕΣΣΔ στη νοτιοανατολική Μεσόγειο. Αξίζει να σημειωθεί πως η κρίση του Σουέζ και τα γεγονότα με τη σοβιετική παρέμβαση στην Ουγγαρία είχαν καταδείξει τον υποβαθμισμένο ρόλο των άλλοτε πανίσχυρων Γαλλίας και ΗΒ και “επανέφεραν την αντίληψη ότι μόνο μια ενωμένη Ευρώπη θα είχε φωνή στο διεθνή στίβο”¹⁶. Η εισροή συναλλάγματος στην ελληνική οικονομία μέσω του σχεδίου Μάρσαλ και των εμβασμάτων των μεταναστών καθώς και η επακόλουθη ανάταξη της ελληνικής οικονομίας κατά τη δεκαετία του 1950 έγιναν δεκτές με θετικό μάτι από την ΕΟΚ. Συνοπτικά λοιπόν, πέραν των ιστορικών και πολιτισμικών λόγων πίσω από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ υπήρχαν και ρεαλιστικές αιτίες, όπως η καίρια γεωγραφική θέση της Ελλάδας στη νοτιοανατολική Μεσόγειο και η ευρύτερη προσπάθεια απομόνωσης/ανάσχεσης του κομμουνισμού. Ανακεφαλαιώνοντας, εκτέθηκαν επαρκώς οι ιδιότητες του μεταπολεμικού διπολικού διεθνούς συστήματος, καθώς και οι θεωρητικές επιδράσεις, που συνέβαλλαν στη χάραξη της ΕΕΠ προς την κατεύθυνση της ένταξης στους δυτικοευρωπαϊκούς θεσμούς. Επίσης, έγινε μια σύντομη αναφορά στα κίνητρα της Δύσης πίσω από την αποδοχή της μικρής Ελλάδας στην ΕΟΚ. Το ερώτημα που εύλογα δημιουργείται τώρα είναι ο τρόπος με τον οποίο η κοινότητα επηρέασε την ΕΕΠ. Εκκινώντας από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, μέχρι και λίγο μετά τη θεσμική μεταρρύθμιση της τελευταίας, στο επόμενο κεφάλαιο εκτίθενται οι επιδράσεις της κοινότητας προτού λάβει χώρα η ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ, οπότε και η Ελλάδα προσπάθησε να ακολουθήσει μια περισσότερο

15 Clogg, R. (1999), *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα, σελ. 307

16 Bernstein S., Milza P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 209

ανεξάρτητη από την επιρροή των εταίρων της, εξωτερική πολιτική, ενώ παράλληλα συνέχισε να προσδοκά την ασφαλειοποίησή της μέσω της ΕΟΚ.

B. Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΗΝ ΕΕΠ, 1981-1996.

Όπως προαναφέρθηκε, τη δεκαετία του 1980 η Τουρκία είχε ήδη εδραιωθεί στην ελληνική στρατηγική σκέψη ως η πρώτιστη απειλή για την εθνική ασφάλεια της χώρας. Η εξωτερική πολιτική της γείτονος και, πιο συγκεκριμένα, η παράνομη κατάληψη του 38% της κυπριακής επικράτειας το 1974, η κρίση του ΣΙΣΜΙΚ Ι, το 1976, όταν το τουρκικό ερευνητικό πλοίο διενήργησε σεισμολογικές έρευνες μεταξύ Μυτιλήνης και Λήμνου, σε χωρικά ύδατα που θεωρούνταν ελληνικά, η άρνηση της Τουρκίας να υπογράψει τη Διεθνή Σύμβαση των ΗΕ για το ΔτΘ το 1982, η διαχρονική απειλή με “casus belli” αν η Ελλάδα προχωρήσει στην επέκταση των χωρικών της υδάτων από τα 6 στα 12 ν.μ., η άρνηση υποβολής του ζητήματος στο ΔΔΧ και τέλος, οι επανειλημμένες απορρίψεις των ελληνικών προτάσεων για την υπογραφή συμφώνου μη επιθέσεως, συντηρούσε δικαίως αυτή την αντίληψη στην ελληνική κοινή γνώμη και την εκάστοτε πολιτική ηγεσία. Η εξωτερική πολιτική της γείτονος θα επηρεάσει την ελληνική προσέγγιση στα Βαλκάνια και αργότερα, κατά την έναρξη της μεταψυχροπολεμικής εποχής.

Με το ΝΑΤΟ ήδη να έχει αποδειχθεί αναποτελεσματικός εξισορροπητικός και διαμεσολαβητικός παράγοντας για τις τουρκικές βλέψεις, η ΕΟΚ ήδη από τη δεκαετία του 1970 αποτελούσε μια εναλλακτική επιλογή ως “φορέας ασφάλειας”, προκειμένου να ενισχυθεί η διεθνής θέση της Ελλάδας και η αποτρεπτική της ισχύ.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, κορυφώνονται οι προσπάθειες προώθησης της συνεργασίας των κρατών-μελών σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, προσπάθειες που είχαν ξεκινήσει από τη Σύνοδο Κορυφής της Χάγης το 1969, συνεχίστηκαν με την Έκθεση Davignon το 1970, τη Σύνοδο Κορυφής του Παρισιού το 1972, την Έκθεση της Κοπεγχάγης το 1973, την Έκθεση του Λονδίνου το 1981 και την Πανηγυρική Διακήρυξη της Στουτγκάρδης το 1983. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 η ΕΟΚ είχε λόγο για τα περισσότερα ζητήματα διεθνούς πολιτικής, με αποτέλεσμα τη ρητή κωδικοποίηση των κανόνων της πολιτικής αυτής στην ΕΕΠρ του 1986/7. Επειδή ωστόσο τα κράτη δεν επιθυμούσαν την εφαρμογή των κοινοτικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής η εν λόγω πρωτοβουλία

συνέχισε να έχει εθελοντικό χαρακτήρα¹⁷. Με την κοινή εξωτερική πολιτική της κοινότητας να βρίσκεται σε αναπτυξιακό στάδιο ακόμα ο ρόλος της στην ελληνοτουρκική διένεξη είναι μηδαμινός. Άλλωστε την ίδια περίοδο το διεθνές σύστημα διανύει την τελευταία περίοδο του ΨΠ, με αναβίωση της αντικομμουνιστικής σταυροφορίας από πλευράς των ΗΠΑ, στις αρχές της δεκαετίας του '80, σε μια προσπάθεια επίσπευσης της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ, απαντώντας στην άνοδο φιλοσοβιετικών καθεστώτων στη Νικαράγουα, σε διάφορες περιοχές της Αφρικής και της αραβικής χερσονήσου καθώς και την ενίσχυση των σοβιετικών εξοπλιστικών προγραμμάτων¹⁸. Ακόμα και μετά την εκτόνωση της ύστερης έξαρσης του ΨΠ το NATO και η ΕΟΚ προτιμούσαν να τηρούν ίσες αποστάσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Άλλωστε, ακόμα και αν η κοινότητα επιθυμούσε την ανάληψη ενεργότερου ρόλου στην ελληνοτουρκική διένεξη η ανάλογη θεσμική και ακαδημαϊκή ανάπτυξη της “διαχείρισης/επίλυσης συγκρούσεων” έλαβε χώρα αρκετά αργότερα, στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και τις αρχές του 2000.

Στη μεν Ελλάδα λοιπόν, η σοσιαλιστική κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, μέχρι πρότινος εναντίον της ευρωπαϊκής ενοποίησης, επιδίωξε την άσκηση μιας περισσότερο αυτόνομης εξωτερικής πολιτικής με:

- τη στάση που τήρησε κατά τον Πόλεμο των Φώκλαντ (διαφώνησε με τους Ευρωπαίους εταίρους της και απείχε από την ψηφοφορία για την καταδίκη της Αργεντινής στα ΗΕ),
- το άνοιγμα σε χώρες της ΜΑ και της ΒΑ με αντιδυτική ρητορική,
- την υποστήριξη στην ιδέα της παγκόσμιας αποπυρηνικοποίησης και τις πιέσεις για δημιουργία ζωνών ελεύθερων από τα πυρηνικά στα Βαλκάνια,
- τη στάση που τήρησε στο ζήτημα της επιβολής στρατιωτικού νόμου στην Πολωνία και στο ζήτημα της κατάρριψης ενός κορεατικού τζετ από την ΕΣΣΔ,
- την υποστήριξη κυρίως στην ΟΑΠ αλλά και στην κυβέρνηση των Σαντινίστας στη Νικαράγουα που είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να βρίσκεται συχνά σε διάσταση με τους συμμάχους της¹⁹. Μάλιστα αυτή η στάση της Ελλάδας για κάποιους μελετητές θεωρείται υπαίτια για την αποτυχία των κρατών-μελών της κοινότητας να υιοθετήσουν μια κοινή στάση σε διάφορα ζητήματα διεθνούς ενδιαφέροντος αυτή την πρόωπη περίοδο θεσμικής ανάπτυξης της κοινής εξωτερικής πολιτικής²⁰. Ταυτόχρονα όμως, αναδεικνύει και μια βαθιά παθογένεια του ελληνικού σχεδιασμού εξωτερικής πολιτικής να αναγνώσει

17 Nugent, N. (2006), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην ΕΕ, Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, Εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 619

18 Παπασωτηρίου Χ. (2012), *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική, 1945-2002*, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 350, 351

19 Koliopoulos, J. S., Veremis, T. M. (2010), *Modern Greece, A History since 1821*, Wiley-Blackwell, σελ. 168

20 Tsardanidis, Ch., Stavridis, S. (2005), The Europeanisation of Greek Foreign Policy: a critical appraisal, *Journal of European Integration*, 27 (2), σελ. 226

με νηφαλιότητα και υπευθυνότητα τις στρατηγικές ευκαιρίες, ακόμα και όταν αυτές συνάδουν με την πολιτική των Ευρωπαίων εταίρων της χώρας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η φιλοαραβική θέση της Ελλάδας και η άρνησή της να αναγνωρίσει de jure το κράτος του Ισραήλ, παρόλο που η εξομάλυνση των ισραηλοελληνικών θέσεων θεωρούνταν ένα “τεστ κοινοτικής αλληλεγγύης” για την ελληνική κυβέρνηση²¹. Στην αναζήτηση σταθερών βιώσιμων συμμαχιών η Ελλάδα θυσιάσε μια δυνητικά επωφελή και για τις δύο πλευρές συνεννόηση με το Ισραήλ στο βωμό της ελληνοαραβικής φιλίας, χωρίς την αποκόμιση ουσιαστικών οφελών παρά μάλλον για συναισθηματικούς και ηθικούς λόγους. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ελλάδα αποτελεί, μαζί με την Κύπρο, το μόνο μη ισλαμικό κράτος (εν μέρει και ο Λίβανος) της νοτιοανατολικής Μεσογείου καταλαβαίνει κανείς πως η σημασία της για το Ισραήλ είναι αυξημένη, η δε στρατιωτική ισχύς του τελευταίου και το ισχυρό λόμπυ που το στηρίζει σε Ευρώπη και κυρίως ΗΠΑ θα μπορούσαν να αποτελέσουν εχέγγυα στρατιωτικής, πολιτικής και οικονομικής ασφάλειας για την Ελλάδα.

Όσον αφορά δε την Τουρκία, η στρατηγική της σημασία μετά την ιρανική επανάσταση του 1979 ενισχύθηκε και έμελλε να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο, με τον Πόλεμο του Κόλπου και κατόπιν της κατάρρευσης της ΕΣΣΔ²². Η Τουρκία, ως χώρα ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή, φαινόταν ότι μπορούσε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο για τη σταθερότητα στην περιοχή της Ευρασίας και να λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος. Η στρατηγική της θέση στους δρόμους μεταφοράς ενέργειας και πετρελαίου, διεξαγωγής εμπορίου και επικοινωνιών, η ανεπτυγμένη παρουσία των δυτικών θεσμών σε αυτήν (αντίθετα με άλλες χώρες της περιοχής) δικαιολογούσαν τη σημασία που της αποδιδόταν²³. Καθώς το διπολικό ζήτημα έπνεε τα λοίσθια ο κόσμος προετοιμαζόταν για να εισέλθει σε μια νέα εποχή. Οι οικονομικές πιέσεις που ασκήθηκαν στα ευρωπαϊκά κράτη με τις πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, ανέδειξαν την ανεπάρκεια των κρατικών παρεμβατικών θεσμών με αποτέλεσμα την ανάπτυξη του ρόλου νέων οικονομικών δρώντων και κατ’ επέκταση την αύξηση της αλληλεξάρτησης ανάμεσα στα κράτη²⁴. Απόρροια αυτής της “ωρίμανσης των συνθηκών” αποτελεί και

21 Tsakaloyannis P. (1984) in Agnantopoulos A. (2010), *The Europeanization of National Foreign Policy: the case of Greece*, Dublin City University, σελ. 9, 10

22 Halliday F. (2005), *Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge University Press σελ. 156

23 Καιρίδης, Δ., Lenore, G. (επιμ.), *Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον κόσμο, σύγχρονη πραγματικότητα και μελλοντικές προκλήσεις*, Εκδόσεις Σιδέρη, 2006, σελ. 79

24 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη θεσμική εξέλιξη της κοινότητας δείτε: Χατζησταύρου Φ. (2018), *Ποιος Κυβερνά την Ευρώπη; Οι δομές εξουσίας μετά την οικονομική κρίση*, Εκδόσεις Τζιόλα, Κεφάλαιο 1

Για περισσότερα ιστορικά στοιχεία σχετικά με αυτή την περίοδο δείτε: Berstein S., Milza P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919 έως σήμερα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Κεφάλαιο 9

η Συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992. Με την τελευταία, η ΚΕΠΠΑ θεσπίζεται ως ένας από τους τρεις πυλώνες πάνω στους οποίους βασίζεται η πρώην ΕΟΚ, νυν ΕΕ.

Η Ελλάδα χαιρέτισε αυτές τις θεσμικές εξελίξεις, φιλοδοξώντας με την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ να αναγάγει την ΕΕ σε προστάτη των εξωτερικών της συνόρων την ίδια στιγμή που η συμμαχική αλληλεγγύη θα αποτελούσε αποτρεπτικό παράγοντα για την τουρκική επιβουλή. Μάλιστα τα ανωτέρω κίνητρα φαίνεται πως κρύβονταν πίσω από την αίτηση συμμετοχής της Ελλάδας στη ΔΕΕ, μόνο για να πέσουν στο κενό λίγο αργότερα, όταν στο Άρθρο 5 της Διακήρυξης Πέτερσμπεργκ οριζόταν πως η ένωση δε θα ανακατευόταν σε οποιαδήποτε διένεξη ανάμεσα σε κάποιο μέλος της και ένα μέλος του ΝΑΤΟ²⁵. Σύντομα, η κρίση των Ιμίων το 1996, θα επιβεβαίωνε με το μελανότερο τρόπο τις απατηλές επιδιώξεις για το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η ΕΕ στην ελληνοτουρκική διένεξη.

Συμπερασματικά όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της Ελλάδας απέναντι στην Τουρκία μέχρι το 1996, αυτή αγκυλώθηκε σε ένα φαύλο κύκλο καθώς, προσπαθώντας να αναγάγει την κοινότητα σε ένα φορέα ασφάλειας και επιδιώκοντας την επίτευξη διπλωματικών νικών εις βάρος της Τουρκίας, αφενός μεν εδραίωσε στην τελευταία την ιδέα πως το ευρωπαϊκό επίπεδο μονοπωλείται από την Ελλάδα, γεγονός που οδήγησε στην περαιτέρω περιχαράκωση της γείτονος απέναντι σε τυχόν ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες, αφετέρου στέρησε από την κοινότητα το σημαντικότερο μοχλό πίεσης προς τη γείτονα, την ευρωπαϊκή ενταξιακή προοπτική, χωρίς την οποία δε μπορεί να επιβάλλει αποτελεσματικά πολιτικές αλλαγές σε τρίτα κράτη²⁶. Πιο συγκεκριμένα, το 1986 η Ελλάδα άσκησε βέτο στην επαναφορά της κατάστασης σύνδεσης Τουρκίας-ΕΟΚ και την απελευθέρωση των παγωμένων κονδυλίων²⁷, το 1987 τήρησε εμφανώς αρνητική στάση όταν η Τουρκία κατέθεσε αίτηση ένταξης στην κοινότητα, το 1994 η ΣΤΣ μπλοκαρίστηκε για ένα περίπου έτος εξαιτίας της ελληνικής αντίθεσης ενώ επίσης βέτο ασκήθηκε από την ελληνική πλευρά και σχετικά με την απελευθέρωση της οικονομικής αρωγής προς την Τουρκία υπό το Τέταρτο Οικονομικό Πρωτόκολλο, το Μεσογειακό Πρόγραμμα και το Πακέτο Ματούτες. Τέλος μετά την κρίση των Ιμίων η Ελλάδα μπλόκαρε και την απελευθέρωση κονδυλίων στα πλαίσια της τελωνειακής σύνδεσης Τουρκίας-ΕΕ²⁸. Οι αποτυχημένες απόπειρες της

25 Μεταξάς Ι. Α. (επίμ.) (2006), *Ιστορία των Ελλήνων*, Τόμος 14, Εκδόσεις Δομή, σελ. 349

26 Rumelili B. (2007), Transforming Conflicts on EU Borders: the Case of Greek-Turkish Relations, *JCMS*, Volume 45, No. 1, σελ. 106

27 Οι σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ είχαν διακοπεί από το Σεπτέμβριο του 1980, όταν ο στρατηγός Εβρέν είχε καταλάβει πραξικοπηματικά την εξουσία. Οι πολυκομματικές εκλογές του 1983 αναζωπύρωσαν τις διμερείς σχέσεις, ωστόσο η εξομάλυνση δεν επιτεύχθηκε παρά το 1986.

28 Rumelili B. (2007), Transforming Conflicts on EU Borders: the Case of Greek-Turkish Relations, *JCMS*, Volume 45, No. 1, σελ. 114, 115

Ελλάδας να πετύχει την ασφαλειοποίησή της μέσω της ΕΕ αναδεικνύει πως ο εξευρωπαϊσμός “bottom-up” απαιτεί και την ανάλογη κοινωνικοοικονομική και στρατηγική δυναμική για να επιτευχθεί.

Την ίδια περίοδο, η κατάρρευση του κομμουνισμού προξενεί κατακλυσμικές αλλαγές στον άμεσο γεωγραφικό περίγυρο της Ελλάδας, τα Βαλκάνια, απελευθερώνοντας τους φυγόκεντρους εθνικισμούς που διατηρούσε υπό τη σκέπη του το Σιδηρούν Παραπέτασμα. Μέχρι πρότινος η ιδεολογική περιχαράκωση άφηνε στενά περιθώρια άσκησης αποτελεσματικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία είχε περιοριστεί σε ορισμένες προσπάθειες ενίσχυσης της πολυμερούς συνεργασίας στην περιοχή, στην αρχή επί Καραμανλή το 1979 και έπειτα επί Παπανδρέου το 1982 (αποτυχημένη) και το 1988-1989. Έτσι έξαφνα η Ελλάδα καλείται να εκμεταλλευτεί τα στρατηγικά της πλεονεκτήματα προκειμένου να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο κατακερματισμένο περιβάλλον της βαλκανικής χερσονήσου, ωστόσο η πορεία που θα ακολουθήσει είναι αντιστρόφως ανάλογη, “διολισθαίνοντας σε καθεστώς αναποτελεσματικού εταίρου και μέρος του βαλκανικού προβλήματος”²⁹.

Τα φοβικά σύνδρομα της Ελλάδος και οι αντιλαμβανόμενες “απειλές”, δεν επέτρεψαν στην Ελλάδα τη συμπόρευση με τους Ευρωπαίους εταίρους της, οι οποίοι, μην έχοντας να αντιμετωπίσουν υπαρκτά ζητήματα επιβίωσης των κρατών τους, είχαν μια περισσότερο ολιστική προσέγγιση του βαλκανικού ζητήματος³⁰. Εξαιρετικό ενδιαφέρον για αυτή την περίοδο παρουσιάζουν οι μελέτες ανάλυσης πολιτικής, οι οποίες σε μια κονστρουκτιβιστική προσέγγιση αναλύουν το ρόλο των κοινωνικών αισθημάτων, της ιστορικής μνήμης και παράδοσης, των προσλαμβανόμενων “απειλών” και των πολιτισμικών χαρακτηριστικών της Ελλάδος στη διαμόρφωση της εξωτερικής της πολιτικής στα Βαλκάνια αυτή την περίοδο³¹.

Συμπερασματικά, το γεγονός πως η ΕΕ/ΕΟΚ την υπό εξέταση περίοδο βρισκόταν συνεχώς σε μια διαδικασία διεύρυνσης και εμβάθυνσης της ολοκλήρωσης απέτρεψε την άσκηση ουσιαστικού ρόλου, ως ενιαίος δρώντας, στις διεθνείς διενέξεις και πιο συγκεκριμένα στην ΕΕΠ. Τα εργαλεία για να το πράξει άρχισαν να αναπτύσσονται μόλις στα τέλη της δεκαετίας του 1980 με την ΕΕΠ. Ταυτόχρονα η Ελλάδα προσπάθησε να εφαρμόσει μια περισσότερο ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Ο συνδυασμός

29 Σέρπος Σ. (2010), Ελλάδα και Δυτικά Βαλκάνια σε Βαλινάκης Γ. (επιμ.), (2010), *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική, 1990-2010*, Εκδόσεις Σιδέρης, σελ. 90

30 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη διάσταση ελληνικής-ευρωπαϊκής πολιτικής στα Βαλκάνια δείτε: Voskopoulos, G. (2006), The Geographical and Systemic Influences on Greek Foreign Policy in the Balkans in the 1990s, Perspectives, Summer 26, 2006, *The Central European Review of International Affairs*, σελ. 69-90,

31 Για περισσότερες πληροφορίες ανατρέξτε σε:

Rozakis C. (1996), The stereotypes of Greek foreign policy, *In Search of Foreign Policy Workshop*, Foreign Policy Section of the Coalition of the Left, Athens, 12-13 January,

Diamandouros, N. P. (1993), Politics and Culture in Greece, 1971-1991: an introduction σε Clogg, R. (ed.), *Greece 1981-1990: The Populist Decade*, Macmillan, London

όμως αυτών των δύο παραγόντων δεν απέτρεψε την κατασκευή, από πλευράς της ελληνικής πολιτικής ελίτ, της αντίληψης πως η ΕΕ θα μπορούσε να αποτελέσει εξισορροπητικό παράγοντα στις σχέσεις της με την Τουρκία και “φορέα ασφάλειας” της εθνικής της κυριαρχίας. Υπό μία έννοια λοιπόν, η ύπαρξη και μόνο της ΕΕ ως ένας περιφερειακός οργανισμός με συνεχώς αυξανόμενο ρόλο στο διεθνές γίνεσθαι, συντήρησε τη ρεαλιστική ελληνική πολιτική αποτροπής της Τουρκίας, μέσω της συμμετοχής σε μια συμμαχία. Την επόμενη περίοδο, η Ελλάδα περνάει σε μια νέα φάση για την εξωτερική της πολιτική. Η θεσμική εξέλιξη της ΚΕΠΠΑ συμπαρασύρει την ελληνική στρατηγική σκέψη, συμβάλλοντας στον εξευρωπαϊσμό της εξωτερικής της πολιτικής.

Κλείνοντας, θα μπορούσε να πει κανείς πως η απόπειρα της Ελλάδας να αναγάγει την ΕΕ σε φορέα ασφάλειας αποτέλεσε μια προσπάθεια εξευρωπαϊσμού υπό την προσέγγιση “bottom-up”, η οποία όμως δε στέφθηκε από επιτυχία, όπως ήδη φάνηκε και όπως θα γίνει έκδηλο και στο επόμενο κεφάλαιο. Για το λόγο αυτό η επίδραση υπό την προσέγγιση “top-down” κρίνεται πιο εύστοχη αναφορικά με το ελληνικό παράδειγμα.

Γ. Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΗΝ ΕΕΠ, 1996-2009

Το ύστερο μισό της δεκαετίας του 1990 οι συνθήκες είναι αρκετά ώριμες για την προώθηση της ολοκλήρωσης στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής της κοινότητας. Η πτώση της ΕΣΣΔ δεν “απελευθέρωσε” μόνο την κοινότητα από το φόβο του Κόκκινου Στρατού και της διάδοσης της κομμουνιστικής ιδεολογίας, αλλά δημιούργησε και μια σειρά από νέα διεθνή ζητήματα, στα οποία η κοινότητα φιλοδοξούσε να διαδραματίσει ενεργότερο ρόλο από αυτόν του, μέχρι πρότινος, παρατηρητή. Άλλωστε και οι ΗΠΑ πίεζαν την κοινότητα για την ανάληψη περισσότερων ευθυνών. Σε αυτό το νέο πολιτικό πεδίο έλαβε χώρα η υιοθέτηση της Συνθήκης του Άμστερνταμ το 1997, η οποία ενίσχυσε τις διατάξεις που προβλέπονταν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ μέσω της επέκτασης των μέσων πολιτικής και της ενίσχυσης της ειδικής πλειοψηφίας στον τρόπο λήψεως των αποφάσεων. Ακολούθησε η συνάντηση κορυφής του Σαιν Μαλό, ανάμεσα σε Γαλλία και ΗΒ το 1998, όπου οι δύο χώρες συμφώνησαν για την ενίσχυση της ευρωπαϊκής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας, η Σύνοδος Κορυφής της Κολωνίας τον Ιούνιο του 1999 και η υπογραφή της Συνθήκης της Νίκαιας, με την οποία “κατέστη δυνατή η χρησιμοποίηση της ενισχυμένης συνεργασίας”³².

Όσον αφορά την ΕΕΠ την ίδια περίοδο, εισέρχεται σε μια νέα περίοδο μετά τις αγκυλώσεις και τις οδυνηρές διαψεύσεις της προηγούμενης περιόδου. Η προσπάθεια άσκησης αυτόνομης πολιτικής στα Βαλκάνια είχε αποτύχει παταγωδώς και είχε αποξενώσει την Ελλάδα από τους εταίρους της και τη διεθνή κοινότητα. Η Ελλάδα υποστήριξε σε πρώτη φάση τη διατήρηση του status quo με την αποσόβηση της διάλυσης της Γιουγκοσλαβίας και σε δεύτερη φάση τήρησε έντονα φιλοσερβική στάση. Πίσω από τις ελληνικές επιλογές κρύβονταν ρεαλιστικά κίνητρα όπως η αποσόβηση της μετάδοσης των γιουγκοσλαβικών συγκρούσεων και κρίσεων στη βαλκανική γειτονιά, η αποφυγή στρατηγικών ανακατατάξεων και αστάθειας στην περιοχή, όπως θα συνέβαινε με την ανάδυση νέων κρατικών δρώντων, καθώς επίσης και η αποφυγή αναζωπύρωσης του μακεδονικού ζητήματος³³. Ταυτόχρονα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της πολιτικής έπαιξε και το αφήγημα του “μουσουλμανικού τόξου”, δηλαδή των μουσουλμανικών πληθυσμών των Βαλκανίων που απλώνονται από την Αλβανία έως την Τουρκία και απειλούν την εδαφική ακεραιότητα της χώρας, το οποίο ήταν

32 Nugent, N. (2006), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην ΕΕ, Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, Εκδόσεις Σαββάλας, σελ. 622*

33 Economides, S. (2005), *The Europeanisation of Greek Foreign Policy*, *West European Politics*, Vol. 28, No. 2, Routledge, σελ. 479

διαδεδομένο την ίδια περίοδο στην ελληνική πολιτική ελίτ³⁴. Παράλληλα παρουσιάστηκε ανένδοτη στο λεγόμενο “μακεδονικό ζήτημα” και μόνο κατόπιν ισχυρών διεθνών πιέσεων και αμερικανικής διαμεσολάβησης υπέγραψε την “Ενδιάμεση Συμφωνία Ελλάδας και ΠΓΔΜ” το 1995. Η άρση του βέτο για την τελωνειακή ένωση Τουρκίας – ΕΕ το 1995 αποτελεί μια πρώτη ένδειξη εξευρωπαϊσμού της ΕΕΠ αλλά πολύ περισσότερο νοείται ως αντάλλαγμα για την έναρξη των ενταξιακών διαπραγματεύσεων για την Κύπρο³⁵.

Η κρίση των Ιμίων το 1996, η κρίση των πυραύλων S-300 το 1998 και η σύλληψη του Κούρδου ηγέτη του ΡΚΚ Αμπτουλάχ Οτζαλάν έξω από την ελληνική πρεσβεία στην Κέννα το Φεβρουάριο του 1999 όχι μόνο ανέδειξαν την αναποτελεσματικότητα των διμερών πρωτοβουλιών [Μνημόνια Κατανόησης (1988 & 1995), δεύτερη συνάντηση στο Νταβός (1992), Διακήρυξη της Μαδρίτης (1997)] αλλά και τις απατηλές επιδιώξεις της Ελλάδας να πετύχει την εξισορρόπηση και την αποτροπή της Τουρκίας μέσω της ΕΕ.

Η θεσμική εξέλιξη της κοινότητας συμπίπτει λοιπόν με το αδιέξοδο της ΕΕΠ κατά τα πρώτα χρόνια του μετανεωτερικού κόσμου. Το 1999 αποτελεί ένα έτος καμπίς καθώς η ΕΕΠ κάνει μια πρωτοφανή στροφή όσον αφορά την Τουρκία με διάχυτη την επίδραση των νεοφιλελεύθερων θεωρητικών θέσεων, όπως της αλληλεξάρτησης, αρχικά με τη συμφωνία ανάμεσα στον Έλληνα ΥΠΕΞ Παπανδρέου και τον Τούρκο ομόλογό του Τζεμ πάνω σε θέματα χαμηλής πολιτικής (τουρισμός, πολιτισμός, τρομοκρατία και άλλα), με τη φιλοδοξία αυτή η νεολειτουργικού χαρακτήρα συνεργασία να επεκταθεί σταδιακά και σε άλλους τομείς.

Την επιτομή του εξευρωπαϊσμού της ΕΕΠ αποτελεί η θετική στάση της Ελλάδας στο θέμα της ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ, όπως διατυπώθηκε στο ΕΣ του Ελσίνκι το Δεκέμβριο του 1999. Κάνοντας μια στροφή 180 μοιρών η Ελλάδα επιχείρησε να αμβλύνει τις διαφορές της με την Τουρκία, σε μια προσπάθεια εξομάλυνσης και επιτάχυνσης της επίλυσης των διμερών ζητημάτων, η διαπραγμάτευση των οποίων θα γινόταν πλέον σε ένα νέο, ευρωπαϊκό πλαίσιο. Αδιαμφισβήτητα η νέα αυτή προσέγγιση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής αναδεικνύει την αυξανόμενη σημασία των διεθνών θεσμών και κανόνων και την επίδρασή τους στη διεθνή συμπεριφορά των κρατών. Φέρει το ιδεολογικό πρόσημο της κυριαρχίας του φιλελευθερισμού, με την εργαλειοποίηση της κοινότητας όχι πλέον ως “φορέα ασφαλείας” αλλά ως φορέα σύγκλισης, ένα νέο θεσμικό πεδίο διαπραγμάτευσης των διμερών

34 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το “μουσουλμανικό τόξο” και τα υπόλοιπα αφηγήματα κατά τη δεκαετία του 1990 δείτε: Huliaras, A., Tsardanidis, Ch. (2006), (Mis)understanding the Balkans: Greek Geopolitical Codes of the Post-Communist Era, *Geopolitics*, 11:465-483

35 Μεταξάς Ι. Α. (επίμ.) (2006), Ιστορία των Ελλήνων, Τόμος 14, Εκδόσεις Δομή, σελ. 397

ζητημάτων, το οποίο θα έστρεφε την Τουρκία από τη ρεαλιστική γεωπολιτικοκεντρική της πολιτική. Αυτό φαίνεται από την επίκληση των Ευρωπαίων εταίρων στην Τουρκία να εκπληρώσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και την πρόβλεψη για παραπομπή των συνοριακών ζητημάτων των δύο χωρών στο ΔΔΧ, εφόσον αυτές δεν έρθουν σε μια συμφωνία ως το 2004, με βάση την ειρηνική επίλυση των διαφορών. Σημαντική εξέλιξη, η οποία πρέπει να αναφερθεί, αποτελεί και η αποσύνδεση της ενταξιακής πορείας της Κύπρου από μια πρότερη επίλυση του κυπριακού ζητήματος. Η νέα αυτή προσέγγιση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις συνέβαλλε στην “εμπέδωση της ύφεσης σε κάποια διάρκεια χρόνου”³⁶, μιας και αυτή την περίοδο η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας χρίζει ακόμα ιδιαίτερης σημασίας για την ΤΕΠ³⁷.

Ο Ηρακλείδης χαρακτηρίζει την περίοδο 1999-2009 ως μια περίοδο ύφεσης στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την κατανέμει σε δύο υποπεριόδους, από το 1999 ως το 2004 και από το 2004 έως το 2009³⁸. Η πρώτη περίοδος, για την οποία έγινε ήδη λόγος τερματίστηκε απότομα το 2004, όταν η νέα κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Καραμανλή εγκατέλειψε το πλαίσιο του Ελσίνκι αναβάλλοντας επ’ αόριστον την προσφυγή στο ΔΔΧ. Αποτελεσματικά, αν και η Τουρκία υπέγραψε τη Συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΕ τον Ιούλιο του 2005 μια σειρά γεγονότων ήδη την απομακρύνουν από την κοινότητα και οδηγούν σε τέλμα τα πεπραγμένα του Ελσίνκι. Η απόρριψη του σχεδίου Ανάν το 2004, όσον αφορά τη διευθέτηση του Κυπριακού ζητήματος, η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ το Μάιο του ίδιου έτους, η οποία αναβάθμισε τη θέση του νησιωτικού κράτους απέναντι στην Τουρκία, οι υποχρεώσεις που καλείτο να εκπληρώσει η γείτονας βάσει του Διαπραγματευτικού Πλαισίου του Οκτωβρίου του 2005, η επίκληση της κοινότητας στην ειρηνική επίλυση των διαφορών με την αρωγή του ΔΔΧ όπου χρειαζόταν και τέλος η έγκλιση στην Τουρκία να αναγνωρίσει και να αποκαταστήσει πλήρως τις σχέσεις της με την ΚΔ σταδιακά την απομάκρυναν από την ευρωπαϊκή της πορεία και την οδήγησαν στην υιοθέτηση μιας περισσότερο αναβλητικής στάσης σε ζητήματα υψηλής πολιτικής. Η ελληνική πολιτική ελίτ έπρεπε να περιμένει μια τέτοια εξέλιξη σχετικά με την τουρκική ενταξιακή πορεία και πολλοί λόγοι συνηγορούν σε αυτό, ήδη από εκείνη την περίοδο:

Σε οικονομικό επίπεδο η αγορά της Τουρκίας είναι ανώριμη, οι δεξιότητες μεγάλου τμήματος του εργατικού δυναμικού είναι περιορισμένες, τα επίπεδα ανεργίας παραμένουν υψηλά (πάνω από 10% για το 2016), κατ’ απόκλιση του μέσου όρου που απαιτεί η ΕΕ, η παραγωγικότητα κυμαίνεται σε χαμηλά

36 Μεταξάς Ι. Α. (επίμ.) (2006), Ιστορία των Ελλήνων, Τόμος 14, Εκδόσεις Δομή, σελ. 400.

37 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ΤΕΠ αυτή την περίοδο δείτε: Κουκουδάκης, Γ. (2010), *Το Δόγμα “Νταβούτογλου”*: Η Επίτευξη μιας Πάγιας Επιδίωξης της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, ΕΚΕΜ

38 Heraclides, A. (2010), *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean, Imagined Enemies*, Palgrave Macmillan, σελ. 144

επίπεδα και τέλος οι μισθολογικές διαφορές παρουσιάζουν μεγάλη ψαλίδα, με αποτέλεσμα σε περίπτωση εφαρμογής της ελεύθερης κινητικότητας των προσώπων εκατομμύρια Τούρκων να μετανάστευαν σε αναζήτηση εργασίας και καλύτερων μισθών στη Γερμανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες³⁹. Ανάλογα οικονομικά ζητήματα, αν όχι μεγαλύτερα αντιμετώπιζε η Τουρκία και την υπό εξέταση περίοδο. Για το λόγο φαίνεται δικαιολογημένος ο σκεπτικισμός και η αρνητική στάση πολλών ευρωπαϊκών χωρών στην ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας.

Ακόμα οι μεγάλες περιφερειακές ανισότητες που παρουσιάζει, τόσο από επαρχία σε επαρχία εντός της τουρκικής επικράτειας, όσο και συνολικά σε σύγκριση με την κοινότητα, θα ανάγκαζαν τα ευρωπαϊκά ταμεία να επενδύσουν υπέρογκα ποσά για την επίτευξη σύγκλισης, γεγονός που θα κλόνιζε την περιφερειακή πολιτική της κοινότητας και θα επηρέαζε βαθιά χώρες που ήδη λαμβάνουν στήριξη από την κοινότητα, μεταξύ των οποίων και την Ελλάδα, οι οποίες θα έβλεπαν εν μία νυκτί ολόκληρες περιοχές τους να μην υπάγονται πλέον σε αυτά τα προγράμματα.

Σε πολιτικό επίπεδο η Τουρκία των 80 περίπου εκατομμυρίων κατοίκων αυτόματα θ' αποκτούσε τη μεγαλύτερη κοινοβουλευτική ομάδα στο ευρωπαϊκό κοινοβούλιο (αναλογία πληθυσμού-ευρωπαϊκής εκπροσώπησης), θα διεκδικούσε ηγετική θέση μεταξύ των κρατών-μελών της κοινότητας, πλησίον της Γαλλίας και της Γερμανίας και θα μπορούσε να επηρεάζει ευκολότερα τους μουσουλμάνους μετανάστες που ζουν στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη.

Τέλος, η πολιτισμική διάσταση ανάμεσα στη χριστιανική Ευρώπη και τη μουσουλμανική Τουρκία, η πολιτική παράδοση της γείτονος, στην οποία διαπλέκονται τόσο εθνοτικές διαφορές όσο και θρησκευτικές και ιδεολογικές, καθώς και η ετερογένειά της (Κούρδοι, Λαζ, Λεβαντίνοι και λοιποί) συνηγορούν πως η Τουρκία δεν είχε άμεσες προοπτικές ένταξης στην κοινότητα ούτε την εποχή που έγινε το Ελσίνκι, ούτε σήμερα. Η μεταστροφή της τουρκικής πολιτικής με την απομάκρυνση από την ΕΕ δείχνει εν μέρει και μια συνειδητοποίηση από πλευράς της Τουρκίας της ματαιότητας της ευρωπαϊκής της πορείας, όπως επίσης επιβεβαιώνει και τον ισχυρισμό πως η Τουρκία ασκεί μια αυτόβουλη εξωτερική πολιτική εξυπηρέτησης του εθνικού της συμφέροντος στον περικλειστο περίγυρό της και δεν είναι διατεθειμένη να τεθεί υπόλογη στις δημοκρατικές αρχές δυτικού τύπου και τις ευρωπαϊκές νόρμες. Εξού και η αναβλητικότητα με την οποία αντιμετωπίζει τα διάφορα ζητήματα υψηλής πολιτικής.

Η επιρροή του εξευρωπαϊσμού στην ΕΕΠ έγινε αισθητή και στην πολιτική της στη βαλκανική γειτονιά. Ο Σέρμπος είναι ιδιαίτερα περιγραφικός πάνω στη μεταστροφή της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας,

39 Teitelbaum M. S., Martin P. L. (2003), Is Turkey Ready for Europe?, *Foreign Affairs*, Vol. 82, No. 3, σελ. 102

τονίζοντας το ρόλο της πολυμέρειας, του περιφερισμού, της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης και της ευρωπαϊκής αλληλεξάρτησης στη συνεργατική, σταθεροποιητική και βασισμένη στις ευρωπαϊκές αξίες και αρχές νέα πολιτικής της Ελλάδας με τους βαλκάνιους γείτονές της⁴⁰. Άλλωστε την ίδια περίοδο άκμασαν και δύο αφηγήματα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής σχετικά με το έτερο πεδίο άμεσης άσκησης εξωτερικής πολιτικής, τα Βαλκάνια και τα οποία ήθελαν την Ελλάδα οικονομικά διεισδύουσα στη βαλκανική γειτονιά της και φορέα εξευρωπαϊσμού για την πολύπαθη περιοχή⁴¹.

Η Ελλάδα προσφέρει την αρωγή της στη διενέργεια της επιχείρησης “Allied Force” από το NATO κατά τη διάρκεια της ανθρωπιστικής επέμβασης στο Κόσοβο το 1998. Σύμφωνα με αρκετούς ακαδημαϊκούς, όπως ο Οικονομίδης, η χώρα ενίσχυσε το διεθνές προφίλ της, ευθυγράμμισε την πολιτική της με αυτή των συμμάχων της επανορθώνοντας για την πολιτική που είχε νωρίτερα ακολουθήσει στο μακεδονικό ζήτημα και το ζήτημα της Γιουγκοσλαβίας, απέφυγε την περιθωριοποίηση και έθεσε εαυτόν ως ένα λειτουργικό μέλος του ευρωπαϊκού πλαισίου εξωτερικής πολιτικής⁴².

Επίσης, βασισμένη στις αρχές της καλής γειτονίας η Ελλάδα υποστήριξε τη διατήρηση του status quo στην ΠΓΔΜ το 2001, κατά τη διάρκεια της διεθνотικής κρίσης μεταξύ Αλβανών και Σλάβων και συνέβαλλε στην ειρηνευτική επιχείρηση υπό την αιγίδα του NATO. Επίσης στήριξε την ευρωπαϊκή πορεία της Αλβανίας και της Βουλγαρίας (η δεύτερη εντάχθηκε στο NATO το 2004 και στην ΕΕ το 2007). Όσον αφορά τις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες η Ελλάδα διατήρησε τις παραδοσιακά φιλικές σχέσεις της με τη Σερβία και τη Ρουμανία, ενώ προσπάθησε να αποκαταστήσει και τις σχέσεις της με τη Βοσνία, οι οποίες είχαν τραυματιστεί από την φιλοσερβική στάση της ΕΕΠ κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990. Συνοπτικά η Ελλάδα καλλιέργησε και προώθησε την περιφερειακή συνεργασία στο βαλκανικό της περίγυρο, προτάσσοντας τη διεύρυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και το ενωσιακό συμφέρον έναντι του εθνικού, όπως διαφαίνεται από τη στήριξη και τη συμμετοχή της σε διμερείς και πολυμερείς πρωτοβουλίες [Ατζέντα της Θεσσαλονίκης (2003), Διαδικασία Συνεργασίας των Χωρών της ΝΑ Ευρώπης (SEECF), Πρωτοβουλία Συνεργασίας ΝΑ Ευρώπης (SECI), Οικονομική

40 Σέρμπος Σ. (2010), Ελλάδα και Δυτικά Βαλκάνια σε Βαλινάκης Γ. (επιμ.), (2010), *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική, 1990-2010*, Εκδόσεις Σιδέρης, σελ. 95-100

41 ο.π. (34)

42 Economides, S. (2005), The Europeanisation of Greek Foreign Policy, *West European Politics*, Vol. 28, No. 2, Routledge, σελ. 486

Συνεργασία του Εύξεινου Πόντου (BSEC), Πολυεθνική Ειρηνευτική Δύναμη της ΝΑ Ευρώπης (SEEBRIG)]⁴³.

Κάνοντας μια ψύχραιμη αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδος στα Βαλκάνια προφανώς για μια χώρα με μικρό αντίκτυπο στο διεθνές γίνεσθαι τα ανωτέρω δε μπορούν να έχουν ιδιαίτερη σημασία, ούτε να αποδώσουν πρακτικά οφέλη στην εξυπηρέτηση του εθνικού της συμφέροντος. Άλλωστε η υποβάθμιση της στρατηγικής σημασίας της Ελλάδας για την ΕΕ και το ΝΑΤΟ, εξαιτίας της επέκτασης-διεύρυνσης προς την Ανατολή, αποτελεί επιζήμια εξέλιξη για το εθνικό συμφέρον της χώρας. Συμπερασματικά, η άκρατη αποδοχή του εξευρωπαϊσμού “από πάνω” από την ελληνική πολιτική ελίτ, οδήγησε στην αποσύνδεση από τις μέχρι πρότινος ρεαλιστικές επιλογές στην άσκηση της ΕΕΠ, χωρίς ωστόσο η χώρα να λάβει ουσιαστικά στρατηγικά, οικονομικά ή πολιτικά ανταλλάγματα.

Αντιθέτως, η Ελλάδα πέτυχε την αποτελεσματική προβολή του εθνικού της συμφέροντος και την αναγωγή του σε ευρωπαϊκό ζήτημα στο ζήτημα της Κύπρου, όπου πίεσε και εντέλει πέτυχε την ένταξη της ΚΔ ως πλήρες μέλος στην ΕΕ. Η Κύπρος αποτελεί πλέον ένα θέμα που κοσμεί την ευρωπαϊκή ατζέντα. Οι πρόσφατες μάλιστα ενεργειακές εξελίξεις έχουν ενισχύσει το πολυμερές ενδιαφέρον για την Κύπρο και δημιουργούν νέες ευκαιρίες και προοπτικές για την ελληνική και κυπριακή εξωτερική πολιτική στην περιοχή.

Στα ίδια πλαίσια, η Ελλάδα στήριξε και ήταν ανάμεσα στις χώρες που υποστήριξαν την υιοθέτηση της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής, όπερ και εγένετο στη Συνθήκη της Λισσαβόνας (Άρθρο 42, παρ. 7). Όπως προβλεπόταν “σε περίπτωση κατά την οποία κράτος μέλος δεχθεί ένοπλη επίθεση στο έδαφός του, τα άλλα κράτη μέλη οφείλουν να του παράσχουν βοήθεια και συνδρομή με όλα τα μέσα που έχουν στη διάθεσή τους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών”. Η ρήτρα αμοιβαίας συνδρομής έρχεται σε μία περίοδο όπου η ΕΕ γίνεται όλο και περισσότερο ενεργή σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και στρατηγικής, όπως μαρτυρούν τα κείμενα στρατηγικής που καταρτίζονται αυτά τα χρόνια (ESS 2003, 2006) και οι υπόλοιπες διατάξεις της Συνθήκης της Λισσαβόνας, οι οποίες θεσπίζουν Ύπατο Εκπρόσωπο για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας καθώς και την Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης. Αν και το ΝΑΤΟ συνεχίζει να θεωρείται ως ο θεματοφύλακας της ευρωπαϊκής ασφάλειας η ρήτρα αποτελεί θετική εξέλιξη για την ολοκλήρωση σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και ένα εχέγγυο για την ασφάλεια της Ελλάδας.

43 Τσαρδανίδης, Χ. (2001) σε Γκέκα Χ. (2017), *Η ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στα Δυτικά Βαλκάνια κατά την περίοδο της κρίσης 2009-2017*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης, σελ. 18-25

Συνοπτικά, την εν λόγω περίοδο γίνεται περισσότερο από αισθητή η επιρροή της ΕΕ στη διαμόρφωση της ΕΕΠ. Για μεγάλο διάστημα η Ελλάδα ακολουθούσε μια ρεαλιστική πολιτική εξισορρόπησης, αποτροπής και αντιστάθμισης τόσο απέναντι στην Τουρκία όσο και στα Βαλκάνια. Η ΕΕ και το ΝΑΤΟ αποτελούσαν μέσα ενδυνάμωσης της διεθνούς θέσης της Ελλάδας και εν δυνάμει “φορείς ασφάλειας”. Η ιδεολογική εδραίωση των αρχών του φιλελευθερισμού, όπως αυτών της συνεργασίας, της πολυμέρειας, της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του εκδημοκρατισμού και της αλληλεξάρτησης, σε συνδυασμό με την προώθηση της θεσμικής ολοκλήρωσης της κοινότητας, είχαν έντονη επίδραση στην ΕΕΠ, η οποία για πρώτη φορά υπερκερνά τις ρεαλιστικές επιταγές “σκληρής ισχύος”, υιοθετώντας ένα συμφιλιωτικό, κατευναστικό και συνεργατικό ρόλο ανάμεσα σε αυτήν και τον άμεσο γεωγραφικό της περίγυρο. Κατά την επόμενη περίοδο, η οικονομική κρίση του 2008 ενίσχυσε τις διακυβερνητικές δομές λήψεως των αποφάσεων. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με το πλήγμα που δέχτηκε η ελληνική οικονομία, έκαμψε την κυριαρχία της Ελλάδας, με αποτέλεσμα την καθολική υποταγή της χώρας στην επίδραση του εξευρωπαϊσμού.

Α. Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΕΕ ΣΤΗΝ ΕΕΠ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ, 2009-ΣΗΜΕΡΑ

Η μελέτη της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής την τελευταία δεκαετία πρέπει να γίνεται σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση που χτύπησε τη Γηραιά Ήπειρο και προκάλεσε μια “κρίση κυβερνησιμότητας”, όπου “το δυτικοευρωπαϊκό κρατικό μοντέλο χρειάζεται επανακαθορισμό, δεδομένων των δομικών αδυναμιών του διαχείρισης κρίσεων”⁴⁴. Συνοπτικά η οικονομική κρίση ανέδειξε νέους μηχανισμούς, κανονιστικού χαρακτήρα, σχεδιασμού και εφαρμογής των κρατικών οικονομικών πολιτικών, στους οποίους η εξωκυβερνητική εμπειρογνομosύνη και η εκ του νόμου ρυθμιστική λειτουργία είναι κεντρικής σημασίας⁴⁵. Μία από τις εξαρτημένες μεταβλητές της ετεροβαρούς συναίνεσης των κρατών σε υπερεθνικές πολιτικές σχεδιασμένες από τεχνοκράτες είναι η ισχύς του εκάστοτε κράτους-μέλους, τόσο από οικονομικής απόψεως όσο και με γνώμονα τη θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα. “Η υπαγωγή της Ελλάδας σε στενή οικονομική επικυριαρχία την κατέστησε ημι-αποτυχημένο κράτος...καθώς επιδεινώθηκε η λειτουργική δυνατότητα του κράτους να λαμβάνει ανεξάρτητα αποφάσεις εντός της επικράτειάς του στη βάση της έννομης τάξης του”⁴⁶. Άμεση συνάρτηση της έξωθεν κηδεμονίας της Ελλάδας ήταν να επηρεαστούν τομείς που άπτονται της εξωτερικής πολιτικής της Ελλάδας. Παραδείγματος χάριν, οι αμυντικές δαπάνες της Ελλάδος, ελάχιστα επηρεάστηκαν από τα μνημόνια που της επιβλήθηκαν και στο στόχο των όποιων περικοπών βρέθηκαν κυρίως οι μισθολογικές απολαβές των στελεχών του στρατού, όπως και όλων των δημοσίων υπαλλήλων άλλωστε, και όχι οι εξοπλισμοί⁴⁷. Μάλιστα έχει υποστηριχτεί ότι στα πλαίσια διάσωσης της ελληνικής οικονομίας από την άτακτη χρεοκοπία τέθηκαν επί τάπητος αμυντικές συμφωνίες με τη Γαλλία και τη Γερμανία, για τις οποίες άλλωστε η Ελλάδα αποτελεί πολύ καλό πελάτη των αμυντικών τους βιομηχανιών, καθώς περίπου το 15% των γερμανικών εξοπλιστικών εξαγωγών και το 10% των αντίστοιχων γαλλικών απευθύνονται στην Ελλάδα⁴⁸. Αυτές οι διαπιστώσεις δημιουργούν σειρά ερωτημάτων, όπως για παράδειγμα με τι όρους διεκπεραιώθηκαν οι εξοπλιστικές συμφωνίες με τους

44 Χατζησταύρου, Φ. (2018), *Ποιος Κυβερνά την Ευρώπη; Οι δομές Εξουσίας μετά την Οικονομική Κρίση*, Εκδόσεις Τζιόλα, σελ. 16

45 ο.π. (42), σελ. 24

46 ο.π. (42), σελ. 27

47 Slijper, F. (2013), *Guns, Debt and Corruption, Military Spending and the EU crisis*, Transnational Institute, σελ. 11, διαθέσιμο στο: https://www.tni.org/files/download/eu_milspending_crisis.pdf τελευταία πρόσβαση: 12/9/2019

48 Smith, H. (2012), German “Hypocrisy” Over Greek Military Spending Has Critics Up in Arms, *The Guardian*, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2012/apr/19/greece-military-spending-debt-crisis> τελευταία πρόσβαση: 12/9/2019

Ευρωπαίους εταίρους, τι εναλλακτικές και κατά πόσο πιθανώς συμφερότερες επιλογές διέθετε η Ελλάδα και πώς η διατήρηση των εξοπλισμών σε υψηλά επίπεδα εξυπηρετεί την αποτρεπτική ισχύ της χώρας τη στιγμή που το έμφυχο δυναμικό των ενόπλων δυνάμεων αποδυναμώθηκε αισθητά κατά τη διάρκεια της κρίσης⁴⁹.

Στο παρόν σημείο κάθε μελετητής θα αναρωτηθεί πώς μια χώρα με περιφερειακό πεδίο δράσης, οικονομικά ασθενής και εξαρτώμενη από τους εταίρους-δανειστές της μπορεί να εξυπηρετήσει το εθνικό της συμφέρον, το οποίο αποτελεί το κατεξοχήν διακύβευμα της εξωτερικής πολιτικής κάθε χώρας, εφόσον η συμμαχία-ένωση στην οποία συμμετέχει έχει αυτοπροσδιοριστεί ως μια παγκόσμια δύναμη, η οποία υποστηρίζει την πολυμέρεια και οι δράσεις της επεκτείνονται σε ολόκληρο το διεθνές σύστημα. Από τη δεκαετία του '60 έχουν γραφτεί αρκετά για την ταυτότητα της ΕΕ: άλλοι μελετητές εστίασαν στα οικονομικά μέσα που χρησιμοποιεί η κοινότητα (λ.χ. Duchene-“civilian power”), άλλοι μελετητές εστίασαν στην κανονιστική της ισχύ, δηλαδή τη μετάδοση των ευρωπαϊκών νομών σε παγκόσμιο επίπεδο (λ.χ. Manners, Diez-“normative power”) και άλλοι στις δράσεις που αναλαμβάνει για την βελτίωση της παγκόσμιας κοινότητας και στις οποίες μπορεί να περιλαμβάνεται και σκληρή ισχύς (λ.χ. Aggestam-“ethical power”)⁵⁰. Τα τελευταία χρόνια δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στην κανονιστική ισχύ της κοινότητας και έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον πώς το εθνικό συμφέρον διαπλέκεται με το ευρωπαϊκό αφήγημα της εξωτερικής πολιτικής. Νωρίτερα έγινε αναφορά στις απόψεις του εξευρωπαϊσμού και στη μονόδρομη επιρροή του “από πάνω προς τα κάτω” στην περίπτωση της Ελλάδας. Οπότε το εθνικό συμφέρον της Ελλάδας το οποίο προσδιορίζεται από το “εθνικό αίσθημα”, το οποίο κλίνει προς τον εξαιρετικισμό παρά προς την επιδίωξη μεγαλύτερης ενσωμάτωσης και ολοκλήρωσης, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Τριανταφύλλου⁵¹, δε συμπλέει πάντα απαραίτητα με αυτό της κοινότητας και συνδυαστικά με το μικρό στρατηγικό βάρος της χώρας, την περιφερειακή της θέση στην κοινότητα και εσχάτως την οικονομική της δυσπραγία, συχνά περνά σε δεύτερη μοίρα υποκείμενο στις επιδράσεις του εξευρωπαϊσμού και της κανονιστικής ισχύος της ΕΕ. Αντίθετα, τα ισχυρότερα κράτη της κοινότητας συχνά αψηφούν το κοινοτικό κεκτημένο όταν αυτό δεν εξυπηρετεί

49 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του έμφυχου δυναμικού των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων δείτε: Χαραλαμπίκης, Μ. (2018), Η αλήθεια για τον ελληνικό στρατό και γιατί σήμανε συναγερμός στο “Πεντάγωνο, *Ta Néa*, διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2018/04/05/politics/i-alitheia-gia-ton-elliniko-strato-kai-giati-simane-synagermos-sto-pentagwno/> τελευταία πρόσβαση: 12/9/2019

50 Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα της ΕΕ δείτε: Manners, I. (2002), Normative Power Europe? A Contradiction In Terms?, *JCMS*, Vol. 40, No. 2, σελ. 235-258

Aggestam, L. (2008), Introduction: Ethical Power Europe?, *International Affairs*, 84 (1), σελ. 1-11

Council of the European Union (2003), *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*, σελ. 1-16

51 Triantaphyllou, D. (2018), Greek Foreign Policy in Defence of the National Interest: Teetering between Exceptionalism and Integration, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 15, No. 58, σελ. 108

το εθνικό τους συμφέρον. Τα παραδείγματα που τεκμηριώνουν την παραπάνω θέση είναι πολλά στο πρόσφατο παρελθόν: η πολιτική που ακολούθησαν τα ευρωπαϊκά κράτη όσον αφορά τη μεταναστευτική κρίση, η ετερόκλητη απόκρισή τους στη ρωσική πολιτική στην Ουκρανία το 2014, η ασυμφωνία τους αναφορικά με την ανθρωπιστική επέμβαση στη Λιβύη το 2012 και ούτω καθεξής. Αυτές οι διαπιστώσεις, πέραν του ότι αποδεικνύουν πως η ρεαλιστική θεωρία παραμένει πιο επίκαιρη από ποτέ, θέτουν σε κριτική σκοπιά της επιλογής της ΕΕΠ τα χρόνια της κρίσης.

Για παράδειγμα, την εν λόγω χρονική περίοδο η Ελλάδα στήριξε την είσοδο της Αλβανίας στο ΝΑΤΟ αλλά και την ευρωπαϊκή της προοπτική, παρά την πρότερη ακύρωση της ελληνοαλβανικής συμφωνίας για τα θαλάσσια σύνορα των δύο χωρών από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Αλβανίας, κατόπιν προσφυγής του ΣΚΑ του Ράμα και άνευ άλλων ανταλλαγμάτων από την αλβανική πλευρά⁵². Η συμφωνία, που είχε υπογραφεί επί κυβερνήσεων ΝΔ και ΔΚΑ αντίστοιχα, στηριζόταν στο διεθνές δίκαιο, αναγνώριζε υφαλοκρηπίδα στα νησιά και καθόριζε την ΑΟΖ, ενώ η απόφαση του αλβανικού δικαστηρίου ελάμβανε φιλοτουρκικές θέσεις.

Στο ζήτημα της προσφυγικής-μεταναστευτικής κρίσης η Ελλάδα αποτέλεσε τον “αδύναμο κρίκο” της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής και κοινής πολιτικής ασύλου. Δεχόμενη συνεχώς ροές από τα τουρκικά παράλια σήκωσε το μεγαλύτερο βάρος διαχείρισης των προσφυγικών και μεταναστευτικών ρευμάτων από την Ασία και τη ΒΑ, εργαλειοποιούμενη αφενός μεν από την κοινότητα, η οποία ανέθεσε τη διαχείριση ενός συλλογικού ζητήματος στα κράτη πρώτης γραμμής και κυρίως την Ελλάδα. Αφετέρου η χώρα εργαλειοποιήθηκε από την Τουρκία, η οποία χρησιμοποίησε την πίεση που ασκήθηκε στην Ελλάδα, για την αποκόμιση ανταλλαγμάτων, κυρίως χρηματικών, από τους Ευρωπαίους. Ενώ λοιπόν οι Ευρωπαίοι εταίροι της άφηναν την κοινοτική αλληλεγγύη και το κοινοτικό κεκτημένο σε δεύτερη μοίρα προασπίζοντας το εθνικό τους συμφέρον και οι βαλκάνιοι γείτονές της έκλειναν τα σύνορά τους, η Ελλάδα προσπαθούσε να διαχειριστεί την πρωτοφανή ανθρωπιστική κρίση. Η ανεπάρκεια των ελληνικών αρχών να προβλέψουν την αύξηση των ροών και τον επακόλουθο υποβιβασμό της Ελλάδας σε “αποθήκη ψυχών” από την ΕΕ και “μοχλό πίεσης” από την Τουρκία αποδεικνύουν όχι μόνο την αδρανοποίηση και υποταγή της ΕΕΠ στους Ευρωπαίους εταίρους της, αλλά και την επιστημονική ανεπάρκεια της ελληνικής πολιτικής ελίτ και των σχεδιαστών της εξωτερικής πολιτικής, οι οποίοι δε διανοήθηκαν καν τις επιπτώσεις της αραβικής άνοιξης, την οποία χαιρέτησαν με ζέση και τις πιθανές προθέσεις της Τουρκίας που, με ανθρωπιστικό και θρησκευτικό πρόσχημα (ummah), άνοιξε τα σύνορά της σε εκατομμύρια πρόσφυγες και μετανάστες.

52 Κοτζιάς, Ν. (2010), *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα*, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 233, 234

Τσως το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα άκρατου εξευρωπαϊσμού της ΕΕΠ στα χρόνια του μνημονίου είναι η Συμφωνία των Πρεσπών, που υπογράφηκε από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ και τη ΣΕΜ το 2018. Η εν λόγω συμφωνία εξυπηρετούσε τα συμφέροντα των εταίρων της Ελλάδος στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ, προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξη της ΒΜ στους δύο οργανισμούς και να ελαχιστοποιηθούν τα όποια ερείσματα της Ρωσίας στο γειτονικό κράτος. Τα δύο μέρη και ιδίως η Ελλάδα πείστηκαν να συνομολογήσουν τη συμφωνία η οποία εσκεμμένα περιέχει ασαφείς διατάξεις όσον αφορά τα φλέγοντα ζητήματα ανάμεσα στις δύο χώρες. Πιο συγκεκριμένα, ενώ στη συμφωνία το όνομα της γείτονος ορίζεται ως “Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας” (Άρθρο 1, παράγραφος 3), με τον όρο “Μακεδονία” να δηλώνει διαφορετικό γεωγραφικό, ιστορικό και πολιτιστικό πλαίσιο από αυτά της ελληνικής Μακεδονίας (Άρθρο 7, παράγραφοι 2,3) και πως όποιες αλυτρωτικές και μειονοτικές διεκδικήσεις ακυρώνονται (Άρθρο 6), η συμφωνία ουσιαστικά αναγνωρίζει μακεδονικό έθνος με τη διάταξη περί “μακεδονικής ιθαγένειας” (Άρθρο 1, παράγραφος 3β’), γεγονός που δίνει τη δυνατότητα στους Σλάβους γείτονες να αυτοπροσδιορίζονται ως εθνοτικά “Μακεδόνες”. Όπως διερωτάται εύστοχα η Λυγερού, “...γιατί η ιθαγένεια ονομάζεται μακεδονική και όχι βορειομακεδονική;”⁵³. Αυτή η παράμετρος προφανώς δίνει το νομικό έρεισμα στους γείτονες να συντηρήσουν το αφήγημα του “μακεδονικού έθνους” και επίσης μεσοπρόθεσμα θα τους επιτρέψει να εγείρουν αξιώσεις αναφορικά με τους Σλάβους που κατοικούν στην ελληνική Μακεδονία. Δεύτερη παρατήρηση είναι πως, αναφορικά με τη γλώσσα, ενώ ταξινομείται από τη συμφωνία στις νότιες σλαβικές γλώσσες (Άρθρο 7, παράγραφος 4), ορίζεται ως “μακεδονική γλώσσα” και όχι ως “σλαβομακεδονική”, με αποτέλεσμα τη συντήρηση, έως και ενίσχυση πλέον, του ιδεολογήματος του μακεδονισμού. Προφανώς κανένας πολίτης της γείτονος στις δραστηριότητες και επαφές του με πολίτες τρίτων χωρών δε θα δηλώνει “πολίτης της Βόρειας Μακεδονίας” αλλά “Μακεδόνας”, ούτε θα διευκρινίζει πως ομιλεί μια νότια σλαβική γλώσσα αλλά “μακεδονικά”. Τρίτη παρατήρηση είναι πως όσον αφορά τις εμπορικές επωνυμίες και τα εμπορικά σήματα η συμφωνία, δεν ορίζει τίποτα, παρά μόνο καλεί σε “έναν ειλικρινή, δομημένο και με καλή πίστη διάλογο” (Άρθρο 1, παράγραφος 3θ’).

Επιπρόσθετα, πέραν των “γκρίζων σημείων” των διατάξεων, η Ελλάδα δεν έθεσε επί τάπητος στις διαπραγματεύσεις το ζήτημα της ελληνικής μειονότητας της ΒΜ, η οποία στην απογραφή του 1991 αριθμούσε περί τα 200.000-250.000 άτομα, στην οποία περιλαμβάνονται και οι Βλάχοι της ΒΜ. Η

53 Λυγερού, Ν. (2019), Γιατί η Συμφωνία των Πρεσπών είναι κατά των εθνικών μας συμφερόντων;, *Πρώτο Θέμα*, διαθέσιμο στο: <https://www.protothema.gr/politics/article/857868/giati-i-sumfonia-ton-prespon-einai-kata-ton-ethnikon-mas-sumferodon/> τελευταία πρόσβαση: 14/9/2019

κριτική μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες διατάξεις της συμφωνίας, ωστόσο επιλέγονται οι περισσότερο σημαντικές γιατί είναι άλλο το αντικείμενο της παρούσης εργασίας.

Οι διαπραγματεύσεις με τη ΒΜ, όπως διεκπεραιώθηκαν από την πλευρά της Ελλάδος, επί ίσοις όροις, με καλή πίστη και ιδεαλιστικό χαρακτήρα, αφού ουσιαστικά αποσοβούν στο άμεσο μέλλον τις όποιες διαλυτικές τάσεις θα προέκυπταν από την εθνοτική ετερογένεια της γείτονος, δε συνάδουν με τις επιταγές της ρεαλιστικής σχολής που θα άρμοζε απέναντι σε μια χώρα που για δεκαετίες σφετερίζεται, μέσω του ιδεολογήματος του μακεδονισμού, ιστορικά, εθνοτικά και πολιτιστικά δικαιώματα της Ελλάδος. Επίσης αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα της προκρούστειας εφαρμογής της εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας χωρίς οικονομική και στρατιωτική αυτοτέλεια. Δυστυχώς, σε ένα περιφερειακό σύστημα κατακερματισμένο και εξόχως ανταγωνιστικό, όπως αυτό το Βαλκανίων, η άσκηση πολιτικής με καλή πίστη και επί ίσοις όροις με πιο αδύναμες χώρες, εκλαμβάνεται από τυχόν σφετεριστές της εθνικής κυριαρχίας ως ένδειξη αδυναμίας.

Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων δεν πρέπει να προξενεί εντύπωση. Η Panke το 2009 έγραφε για τη διαπραγματευτική ισχύ των μικρών δυνάμεων εντός των διεθνών οργανισμών, η οποία περιλαμβάνει:

- α) την οικονομική ισχύ (αποτελεσματική άσκηση πίεσης σε τρίτους, δυνατότητα μονομερούς δράσης, παροχή οικονομικών ανταλλαγμάτων),
- β) την πολιτική ισχύ (αριθμός ψήφων και δυνατότητες για βέτο) ώστε να μπλοκαριστεί μια απόφαση,
- γ) την επιχειρηματική ισχύ, δηλαδή τη δυνατότητα παρουσίασης τεκμηριωμένων επιχειρημάτων ώστε να πειστούν οι άλλοι δρώντες και την
- δ) ισχύ των δικτύων, δηλαδή την ύπαρξη διασυνδέσεων με άλλα κράτη ή θεσμικούς δρώντες προκειμένου να υποστηριχτεί η θέση του δρώντα⁵⁴. Στη μελέτη της ίδιας συγγραφέως η Ελλάδα φιγουράρει ανάμεσα στις “λιγότερο πετυχημένες χώρες” όσον αφορά τη διαμόρφωση σημαντικών οικονομικών, περιβαλλοντικών και αγροτικών θεμάτων, πάνω μόνο από τη Λετονία και την Ουγγαρία⁵⁵. Αν και η εν λόγω αξιολόγηση είναι θεματικά περιορισμένη (στους τομείς πολιτικής που προαναφέρθηκαν), είναι ενδεικτική του status της Ελλάδας στην κοινότητα.

Έχοντας λάβει υπόψη τα ανωτέρω, στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται μια αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής της χώρας τις τελευταίες δεκαετίες και διατυπώνεται η άποψη του γράφοντος για το μέλλον της ΕΕΠ.

54 Panke, D. (2009), *Being Small in the Big, Wide World, The Power of Small States in International Negotiations*, Annual Meeting of the American Political Science Association, σελ. 4, 5

55 ο.π. (53), σελ. 12

Ε. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, η Ελλάδα προσπάθησε μετά το Β' ΠΠ, επηρεαζόμενη από τη φύση του διεθνούς συστήματος και τον τότε επίκαιρο ρεαλισμό, να ασκήσει μια εξωτερική πολιτική ρεαλιστική προσπαθώντας να εξασφαλίσει το εθνικό της συμφέρον απέναντι κυρίως στην Τουρκία. Η κατεύθυνση αυτή της Ελλάδας, απορρέει και από την ιδιότητά της ως μία “μικρή δύναμη” του διεθνούς συστήματος και εξηγεί το ζήλο των μεταπολεμικών κεντροδεξιών κυβερνήσεων για ένταξη αρχικά στο NATO και έπειτα στην ΕΟΚ. Η προσπάθεια “ασφαλειοποίησης” της Ελλάδος μέσω της συμμετοχής σε διεθνείς οργανισμούς (ΕΟΚ) και συμμαχίες (NATO) αποτελεί χαρακτηριστικό της εξωτερικής της πολιτικής σχεδόν μέχρι τα τέλη του περασμένου αιώνα. Ωστόσο, αυτή η προσπάθεια συνέπεσε και με την απουσία ενωσιακής εξωτερικής πολιτικής την ίδια περίοδο και την απροθυμία των κρατών-μελών της ΕΟΚ/ΕΕ να εμπλακούν στις ελληνοτουρκικές διαφορές, καθώς και οι δύο χώρες ήταν στρατηγικά σημαντικές για τη Δύση. Μάλιστα τα πρώτα χρόνια συμμετοχής της Ελλάδος στην ΕΟΚ η ανυπαρξία κοινής εξωτερικής πολιτικής επέτρεψε μεν στις ελληνικές κυβερνήσεις να δρουν περισσότερο ανεξάρτητα σε διάφορα ζητήματα διεθνούς ενδιαφέροντος, αλλά και αυτή η ανεξάρτητη δράση της ΕΕΠ συχνά έπληξε δε τις όποιες προσπάθειες για κοινοτική ομόνοια και ανάπτυξη κοινής στάσης στα διεθνή ζητήματα.

Η ανεπάρκεια της ελληνικής πολιτικής ελίτ και των Ελλήνων ειδικών να “αναγνώσουν” τη ματαιότητα της προσπάθειας αναγωγής της ΕΟΚ/ΕΕ και του NATO σε φορείς ασφάλειας για την Ελλάδα αναδεικνύει πάγιες παθογένειες της ελληνικής πραγματικότητας: την απουσία στρατηγικής κουλτούρας στην Ελλάδα, την ελλιπή ανάπτυξη των στρατηγικών σπουδών σε ακαδημαϊκό επίπεδο (απουσία think tanks, ελάχιστα μεταπτυχιακά στρατηγικής φύσεως στα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας, έλλειψη κινήτρων και κονδυλίων για διδακτορικές έρευνες κτλ.) και το μικρό αντίκτυπο της έτσι κι αλλιώς λίγης πρωτογενούς έρευνας από τους Έλληνες εμπειρογνώμονες διεθνών σχέσεων-στρατηγικών σπουδών.

Το δεύτερο μισό της δεκατίας του 1990 αποτελεί μια περίοδο θεσμικής επιρροής πάνω στην ΕΕΠ χάρη στην ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ, με αποτέλεσμα τη μεταστροφή της ΕΕΠ όσον αφορά την Τουρκία και τη βαλκανική της γειτονιά. Η στήριξη στην ενταξιακή πορεία της Τουρκίας, δείχνει τον αντίκτυπο της ιδεολογικής κυριαρχίας του φιλελευθερισμού στην ΕΕΠ με μια πρόσκαιρη κάμψη του ρεαλισμού για χάρη της θεωρίας της αλληλεξάρτησης. Η κυριαρχία αυτή, όπως εκφράζεται από τη μονοκρατορία των ΗΠΑ στο διεθνές σύστημα, δημιουργεί το πρόσφορο έδαφος για την απρόσκοπτη

προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ταυτόχρονα όμως συμβάλλει στην ανάδυση ενός εξαιρετικά ασταθούς διεθνούς συστήματος, ενός περιβάλλοντος ιδιαίτερος ανταγωνιστικού και κατακερματισμένου, όπου τα πάμπολλα έθνη των Βαλκανίων, του Ευξείνου Πόντου, της Μέσης Ανατολής, του Καυκάσου και των υψιπέδων της Αράλης πασχίζουν να επιβιώσουν υποκείμενα στις πιέσεις των μεγάλων δυνάμεων και των μεγαλύτερων εθνών των περιοχών αυτών (Ρώσοι, Πέρσες, Τούρκοι, Άραβες). Σύντομα οι διαπιστώσεις αυτές οδήγησαν την Ελλάδα στην επιστροφή της στη ρεαλιστική της προσέγγιση (μετά το 2004) την ίδια στιγμή που τα κράτη-μέλη εμφανίστηκαν διστακτικά στην εκχώρηση περισσότερης εθνικής κυριαρχίας στο υπερεθνικό επίπεδο και η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση οδηγήθηκε σε στασιμότητα.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 ήρθε να επιτείνει αυτή την κατάσταση και να ταράξει τα θεμέλια του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Περισσότερο από όλες τις χώρες επλήγη η Ελλάδα, η οποία χωρίς οικονομική και πολιτική αυτοτέλεια, βρέθηκε υποκείμενη στην κανονιστική ισχύ της κοινότητας. Η έτσι κι αλλιώς ανεμική επίδραση της Ελλάδος στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, με μόνα παραδείγματα την ανάδειξη του Κυπριακού στην κοινοτική ατζέντα και ίσως τη στήριξη στην υιοθέτηση της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής, αντικαταστάθηκε από τη μονόδρομη επιρροή του εξευρωπαϊσμού αυτή την περίοδο (top-down), η οποία έφερε την Ελλάδα σε αδιέξοδο σε μια σειρά από ζητήματα όπως το μεταναστευτικό-προσφυγικό (εργαλειοποίηση της Ελλάδος ως μοχλός πίεσης στην ΕΕ από την Τουρκία και από την ΕΕ ως χώρος υποδοχής και φιλοξενίας χιλιάδων προσφύγων και μεταναστών) και τις διμερείς σχέσεις με τη ΒΜ (υπογραφή συμφωνίας που κατά τη γνώμη του γράφοντος συντηρεί το αφήγημα του “μακεδονισμού”).

Η πενιχρή οικονομική κατάσταση της χώρας είχε το ανάλογο αντίκτυπο στις ΕΔ της χώρας, με περικοπές σε μισθούς και ανθρώπινο δυναμικό, καθώς και τη ζοφερή κατάσταση στην οποία περιήλθε η ελληνική αμυντική βιομηχανία. Ταυτόχρονα, οι αμυντικές δαπάνες για εξοπλισμούς επηρεάστηκαν μόνο λίγο, συντηρώντας τα συμβόλαια με τις γαλλικές και γερμανικές πολεμικές βιομηχανίες. Για αυτό το λόγο, είναι ιδιαίτερος επίκαιρη και αναγκαία η αναδιοργάνωση των ελληνικών αμυντικών βιομηχανιών προκειμένου να λειτουργούν με διεθνή πρότυπα και να στελεχώνονται με καταρτισμένο επιστημονικό προσωπικό, όπου θα δίνεται έμφαση στην έρευνα και την ανάπτυξη οπλικών συστημάτων. Απώτερος σκοπός θα είναι όχι μόνο η διατήρηση της αποτρεπτικής ισχύος της χώρας, αλλά και η μείωση των εξοπλιστικών δαπανών, οι οποίες στο σύγχρονο κόσμο εκτοξεύονται στα ύψη εξαιτίας της ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών.

Η αποτυχία ασφαλειοποίησης της Ελλάδος μέσω της συμμετοχής στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ πρέπει να δώσει τα απαραίτητα διδάγματα στους σχεδιαστές της ΕΕΠ. Όπως εκτέθηκε στην εργασία, η Τουρκία την περίοδο του ΨΠ αποτέλεσε σημαντική στρατηγικά χώρα για την ανάσχεση του κομμουνισμού αλλά και ως χώρα στο σταυροδρόμι Δύσης-Ανατολής. Εξαιτίας ποικίλων οικονομικών, πολιτισμικών, πολιτικών και κοινωνικών λόγων η Τουρκία δεν είχε στην πραγματικότητα ρεαλιστικές προοπτικές πλήρους ένταξης στην κοινότητα, γεγονός που αντιλήφθηκε ήδη από τα μέσα της προηγούμενης δεκαετίας, όπως μαρτυρά η επανακατεύθυνση της ΤΕΠ και η “απομάκρυνση” από την κοινότητα. Επομένως η Ελλάδα πρέπει να συνεχίσει την εφαρμογή ενός ρεαλιστικού υποδείγματος στην εξωτερική της πολιτική απέναντι στην Τουρκία, μια πολιτική που πρέπει να βασίζεται τόσο σε ισότιμες και συμφέρουσες δυνητικά συμμαχίες, όσο και στην αποτρεπτική ικανότητα της Ελλάδος. Στα πλαίσια της δεύτερης προτείνεται ανωτέρω η αναδιοργάνωση της αμυντικής βιομηχανίας. Όσον αφορά τις δυνητικές συμμαχίες της χώρας, αυτές πρέπει να αναζητηθούν στον άμεσο γεωγραφικό της περίγυρο, δηλαδή στα Βαλκάνια και τη νοτιοανατολική Μεσόγειο και Μέση Ανατολή.

Στα Βαλκάνια πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένες βασικές παράμετροι:

- α) αρχικά η υποβάθμιση του ρόλου που διαδραματίζει ο ρωσικός παράγοντας στην περιοχή τη μεταδιπολική εποχή. Η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Σλοβενία, η Κροατία και η Σλοβακία ήδη έχουν ενταχθεί στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ, το Μαυροβούνιο αποτελεί μέλος του τελευταίου και έχει εκκινήσει ενταξιακές διαπραγματεύσεις για ένταξη στην ΕΕ, το Κόσοβο και η Αλβανία βρίσκονται στη δυτική σφαίρα επιρροής και εσχάτως η επιρροή της Μόσχας στη ΒΜ επλήγη από τη συμφωνία των Πρεσπών. Συμπερασματικά τα άμεσα γεωπολιτικά συμφέροντα της Ρωσίας δε θίγονται από τη δυτική επιρροή στα Βαλκάνια, αφού τα τελευταία δε βρίσκονται στην πρώτη περίμετρο της στρατηγικής της ασφάλειας και αποτελούν μια περιοχή οικονομικά ασθενή και χωρίς ορυκτό πλούτο.
- β) σε συνδυασμό με το (α) η ρωσική εξωτερική πολιτική δεν πρόκειται να έρθει σε ανοιχτή ρήξη με την ΤΕΠ καθώς πλέον οι δύο χώρες δε μοιράζονται κοινά σύνορα, αναπτύσσουν τους εμπορικούς δεσμούς τους και πρόσφατα η απομάκρυνση της Άγκυρας από τη Δύση οδηγεί σε μια νέα προσέγγιση με τη Μόσχα. Επίσης, δεν πρέπει να περνά απαρατήρητη η ύπαρξη τουρκογενών πληθυσμών εντός της ρωσικής επικράτειας, καθώς και νεοπαγών, αμιγώς τουρκικών κρατών στον περίγυρο της Ρωσίας, (Ουζμπεκιστάν, Κιργιζιστάν, Τουρκμενιστάν), τα οποία διατηρούν καλές σχέσεις με την Άγκυρα,
- γ) η ενίσχυση του ισλαμικού στοιχείου στα Βαλκάνια μέσω της ενίσχυσης του αλβανικού εθνικισμού, της αυτοδιάθεσης της Βοσνίας (50% σουνίτες Μουσουλμάνοι) και του Κοσόβου (95%), το οποίο έτσι κι αλλιώς είναι εξαιρετικά δυναμικό (πάνω από 35 εκατομμύρια κάτοικοι στα Βαλκάνια). Το ισλαμικό

στοιχείο χρησιμοποιείται ως βραχίονας των τουρκικών συμφερόντων στην περιοχή από την ομόδοξη Τουρκία, η οποία επίσης ασκεί επιρροή και στη ΒΜ.

Επομένως η ΕΕΠ στα Βαλκάνια πρέπει να κινηθεί με ευελιξία και ετοιμότητα. Στα δυτικά Βαλκάνια όλες οι χώρες, πλην της Σερβίας, έχουν παγιωθεί στο δυτικό συνασπισμό, όπως προαναφέρθηκε. Οι εγγυήσεις της Δύσεως στο Κόσοβο και τη Βοσνία καθώς και η ενταξιακή πορεία του Μαυροβουνίου αφήνουν ελάχιστα περιθώρια ελιγμών για το Βελιγράδι, το οποίο θα κληθεί επίσης να αντιμετωπίσει τη διάδοση του αλβανικού εθνικισμού προς βορρά (αλβανικοί πληθυσμοί σε Πρέσεβο, Σαντζάκ, Μπουγιάνοβατς) και να διαχειριστεί τις μειονότητες που κατοικούν στο έδαφός του (κυρίως μουσουλμανικές, εκτός των Ούγγρων της Βοϊβόντινα). Επομένως, η στασιμότητα του σερβικού έθνους που θα παγιωθεί τα επόμενα χρόνια, σε συνδυασμό με το γεγονός πως το Κρεμλίνο δε θα εγκαταλείψει εύκολα το τελευταίο του προπύργιο στη βαλκανική, απομειώνει τις προοπτικές στρατηγικής συνεργασίας με την Ελλάδα, παρόλη την προπαγάνδα που ασκείται από διάφορους κύκλους στα πλαίσια της διαχρονικής ελληνοσερβικής φιλίας. Η χώρα με την οποία η Ελλάδα θα μπορούσε να ενδυναμώσει τους δεσμούς της στην περιοχή αυτή είναι η Αλβανία, η οποία αποτελεί μεν σύμμαχο της Δύσης, έχει όμως δεσμούς και με την Τουρκία. Η Ελλάδα οφείλει να στηρίξει την ενταξιακή προοπτική της Αλβανίας σε ΕΕ και ΝΑΤΟ, θέτοντας όμως επί τάπητος το ζήτημα της ελληνικής μειονότητας της ΒΗ και της ΑΟΖ και ζητώντας την απεμπόλιση του αλβανικού αλυτρωτισμού προς το νότο (Τσαμουριά). Η περίπτωση της Αλβανίας αποτελεί μια καλή αφορμή για την εμπεριστατωμένη και αποτελεσματική προβολή του ελληνικού εθνικού συμφέροντος σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αλλά και ένα πρόσφορο πεδίο για την καλλιέργεια της ευρωπαϊκής πολιτικής πάνω σε ζητήματα επίλυσης των διμερών διαφορών, δηλαδή της εφαρμογής ενός αμφίδρομου εξευρωπαϊσμού, για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω, ο οποίος θα έχει ευεργετικά αποτελέσματα και για τις δύο πλευρές και το πιθανότερο θα μειώσει την τουρκική επιρροή στη γειτονική χώρα.

Στα ανατολικά Βαλκάνια, τα περιθώρια δράσης της ΕΕΠ είναι περισσότερα, χάρη στη δυναμική της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Η ένταξη της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας στην ΕΕ δημιουργεί νέες προοπτικές εμβάθυνσης και διεύρυνσης της συνεργασίας ανάμεσα στις τρεις χώρες. Η Βουλγαρία, η οποία αντιμετωπίζει σοβαρό δημογραφικό πρόβλημα και έχει να διαχειριστεί μια διόλου αμελητέα μουσουλμανική μειονότητα (περίπου 13% του πληθυσμού της εκ του οποίου το 9% αποτελείται από Τούρκους) θα είναι ιδιαίτερα προσεκτική στις κινήσεις της ώστε να αποφύγει την πρόκληση της Άγκυρας και σε κάθε περίπτωση πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντά της στη γειτονική ΒΜ. Για αυτούς τους λόγους δε μπορεί να αποτελέσει έναν αξιόπιστο στρατηγικό εταίρο, μπορεί ωστόσο να

καλλιεργηθεί η συνεργασία σε άλλους τομείς, με κυριότερο το εμπόριο. Η Ρουμανία από την άλλη πλευρά, αποτελεί μια χώρα με θρησκευτική, πολιτιστική και κοινωνική ταύτιση με την Ελλάδα, διαθέτει έναν αδύναμο στρατηγικό περίγυρο, τα συμφέροντά της δεν ταυτίζονται με τα τουρκικά και εξυπηρετείται από τους κάθετους οδικούς άξονες προς τη Μεσόγειο μέσω Βουλγαρίας και Ελλάδος. Λαμβάνοντας υπόψη ότι αποτελεί μια υπολογίσιμη δύναμη στα Βαλκάνια και μέλος της ΕΕ, μπορεί να αποδειχτεί ένας αξιόλογος στρατηγικός εταίρος για την Ελλάδα.

Αντίστοιχη δυναμική για συνεργασία, στα πλαίσια της ΕΕ, υπάρχει και στην περίπτωση της Ιταλίας. Αν και στην κοινότητα έχουν επικρατήσει η Γερμανία και η Γαλλία ως ηγετικές χώρες και φορείς της ενοποίησης, με κατ' επέκταση την "περιθωριοποίηση" της Ιταλίας, το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο και το κοινοτικό κεκτημένο δίνουν πρόσφορο έδαφος στην Ελλάδα να αναπτύξει τη συνεργασία της με τη γειτονική χώρα σε πολιτικό επίπεδο, όπου τα συμφέροντά της θα στηρίζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο από την Ιταλία σε μια λογική "αλληλεγγύης των νοτίων χωρών", αλλά και σε ενεργειακό επίπεδο (αγωγοί, εξορύξεις στη νοτιοανατολική Μεσόγειο κτλ.).

Στη νοτιοανατολική Μεσόγειο η ΕΕΠ οφείλει να σχεδιάζεται και να υλοποιείται με κυνισμό και κατόπιν ψυχρών υπολογισμών κόστους-οφέλους καθώς η Ελλάδα θα κληθεί να αντιμετωπίσει τις τουρκικές αναθεωρητικές πολιτικές βραχυ και μεσοπρόθεσμα, ιδιαιτέρως αν αναλογιστεί κανείς το έντονο ενεργειακό ενδιαφέρον που εκδηλώνεται για την περιοχή.

Η δεινή οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, σε συνδυασμό με την απόσταση της ΚΔ από την Ελλάδα δημιουργεί στρατηγικές δυσκολίες σε ενδεχόμενη στρατιωτική στήριξη της νήσου από την τελευταία. Αν και κατά καιρούς έχει κάνει την εμφάνισή του το Ενιαίο Αμυντικό Δόγμα Ελλάδος-Κύπρου, το τελευταίο εξυπηρετεί μόνο λαϊκιστικά και μικροπολιτικά συμφέροντα, μιας και η αποτελεσματική εφαρμογή του προϋποθέτει τεράστιες επενδύσεις τόσο από την Ελλάδα όσο και από την Κύπρο για την αγορά πυραυλικών ασπίδων, τη δημιουργία καταφυγίων ελλιμενισμού στο νησί για ελληνικά υποβρύχια, την αγορά ιπτάμενων τάνκερ από την ΕΠΑ και τη δημιουργία στρατιωτικών βάσεων προκειμένου να υποστηρίζεται ο ανεφοδιασμός των ελληνικών αεροσκαφών. Είναι σαφές επομένως πως η στρατιωτική υποστήριξη της Κύπρου, αν και θα ήταν θεμιτή, δεν είναι βιώσιμη υπό τις υπάρχουσες οικονομικές συνθήκες.

Η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ αποτέλεσε ένα σημαντικό επίτευγμα για την ΕΕ και η αποτελεσματική προβολή του ελληνικού και του κυπριακού εθνικού συμφέροντος σε ευρωπαϊκό επίπεδο ίσως το μόνο παράδειγμα εξευρωπαϊσμού από κάτω προς τα πάνω. Επομένως οι δύο χώρες μπορούν αρχικά να κινηθούν σε κοινοτικό επίπεδο συνεχίζοντας την προβολή των θέσεών τους σχετικά με την αυτοτέλεια

της ΚΔ και πιέζοντας για την παροχή εχέγγυων από τους Ευρωπαίους εταίρους τους στα πλαίσια της ενίσχυσης της ΚΕΠΠΑ και της ΕΠΑΑ και της εφαρμογής της ρήτρας αμοιβαίας συνδρομής. Και οι δύο χώρες πρέπει να δραστηριοποιηθούν για την ανάπτυξη δικτύων που θα προπαγανδίσουν και θα στηρίξουν τις θέσεις τους στις δυτικές χώρες όπως και να ενισχύσουν τη διασπορά και το lobbying, τα οποία στη σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο.

Ταυτόχρονα τα εμπλεκόμενα μέρη (Ελλάδα-Κύπρος-Τουρκία) οφείλουν να συνεχίσουν το διάλογο και με τη διαμεσολάβηση της κοινότητας να καλλιεργήσουν τις σχέσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες, την ελληνοκυπριακή και την τουρκοκυπριακή, με ΜΟΠ και συνεργασία σε επιμέρους τομείς (εμπόριο, οικονομία, τουρισμός) και διεθνή ζητήματα (π.χ. ειρηνευτικές αποστολές).

Αξίζει να σημειωθεί πως καίριο ρόλο στο άμεσο μέλλον για την ασφάλεια της Κύπρου θα διαδραματίσει το Ισραήλ. Το τελευταίο, περιβαλλόμενο από ισλαμικές μάζες αλλά σύντομα αντιμέτωπο και με τη δημογραφική έκρηξη των Αράβων στην Παλαιστίνη (7η πιο πυκνοκατοικημένη κρατική οντότητα στον κόσμο, 2,4% αύξηση του πληθυσμού της ετησίως και 33% μεγαλύτερος δείκτης γονιμότητας από τον αντίστοιχο εβραϊκό), έχει ανάγκη τους Μαρωνίτες του Λιβάνου, την Ελλάδα και την Κύπρο, ως συμμάχους και στρατηγικούς εταίρους στη μάχη επιβίωσης στην οποία θα το υποβάλλουν οι φυσικοί νόμοι στο άμεσο μέλλον. Επομένως, η στρατιωτική ισχύς του Ισραήλ μπορεί να αποτελέσει εχέγγυο ασφαλείας για τη Λευκωσία και αξιόλογο εταίρο για την Αθήνα. Αν και οι διμερείς σχέσεις δε μπόρεσαν να καλλιεργηθούν παλαιότερα εξαιτίας της φιλοαραβικής στάσης της Ελλάδος τη δεκαετία του '80, στάση την οποία δεν εξαργύρωσε με πραγματικά οφέλη η χώρα, όπως έγινε λόγος, σήμερα η Ελλάδα μπορεί να εργαστεί για τη σύσφιξη των διμερών σχέσεων μέσω αφενός μεν της εντατικοποίησης της συνεργασίας πάνω σε θέματα στρατιωτικής φύσεως και ανταλλαγής τεχνογνωσίας, αφετέρου μέσω της ενδυνάμωσης των διμερών πολιτιστικών επαφών, του τουρισμού και του εμπορίου.

Κλείνοντας, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για την ΕΕΠ αναφορικά με τα μεγάλα αραβικά κράτη που βρίσκονται στο άμεσο γεωστρατηγικό της περιβάλλον, δηλαδή τη Λιβύη και την Αίγυπτο. Ο κατακερματισμός της Λιβύης αποτελεί αρχικά μια θετική εξέλιξη για την Ελλάδα, μιας και το καθεστώς Καντάφι είχε επιδείξει μια αρκετά φιλοτουρκική πολιτική, ωστόσο οι μελλοντικές προοπτικές των ελληνολιβυκών σχέσεων θα εξαρτηθούν από το κατά πόσο θα επικρατήσουν επί των φονταμενταλιστικών παρατάξεων οι κοσμικές δυνάμεις, των οποίων αυτή τη στιγμή ηγείται ο στρατηγός Χάφταρ. Προς το παρόν παγιώνεται ο κατακερματισμός της χώρας αυτής που δεν αφήνει αρκετά περιθώρια αποτελεσματικής συνεργασίας στο άμεσο μέλλον. Αντίστοιχα στην Αίγυπτο, η

ανατροπή του Morsi από τον Al-Sisi, δηλαδή η επικράτηση των κοσμικών δυνάμεων επί των Αδελφών Μουσουλμάνων αποτέλεσε επίσης θετική εξέλιξη για την Ελλάδα. Η απόρριψη των αιτιάσεων πως η τουρκική ΑΟΖ εφάπτεται της αιγυπτιακής από την κυβέρνηση Al-Sisi ανέδειξε τη σύμπλευση των αιγυπτιακών με τα ελληνικά εθνικά συμφέροντα. Αυτός ο ισχυρισμός τεκμηριώνεται από:

- α) τις απόπειρες της Τουρκίας να ηγηθεί του σουνιτικού κόσμου, προσπάθειες στις οποίες αντίκειται η Αίγυπτος ως το μεγαλύτερο αραβικό κράτος,
- β) την παρασκηνιακή υποστήριξη της Τουρκίας στον ισλαμικό φονταμενταλισμό, ο οποίος δραστηριοποιείται δυναμικά και στην Αίγυπτο και κυρίως στη χερσόνησο του Σινά,
- γ) την προσπάθεια της Τουρκίας να προσεταιριστεί τη Χαμάς στην Παλαιστίνη και την αρωγή στην παλαιστινιακή αρχή της Γάζας, η οποία διεκδικεί χωρικά ύδατα, τα οποία διαφορετικά μοιράζονται ανάμεσα σε Αίγυπτο και Ισραήλ.

Η στήριξη της Ελλάδος στις κοσμικές δυνάμεις σε Αίγυπτο και Λιβύη, η συνεργασία με τους Ευρωπαίους εταίρους σε διάφορα προγράμματα ανοικοδόμησης των χωρών που επλήγησαν από την έξαρση του ισλαμικού φονταμενταλισμού (για παράδειγμα EUBAM στη Λιβύη), η συμμετοχή σε διεθνείς επιχειρήσεις της κοινότητας (για παράδειγμα EU-NAVFOR Atalanta, EU-NAVFOR MED κ.α.) μπορούν συνδυαστικά να εξυπηρετήσουν το εθνικό συμφέρον αλλά και να ενισχύσουν το διεθνές προφίλ της χώρας καθιστώντας την αποτελεσματικό και αξιόπιστο εταίρο στην εφαρμογή της κανονιστικής ισχύος της κοινότητας.

Συμπερασματικά, η ΕΕΠ μπορεί και πρέπει να εξακολουθήσει να λειτουργεί σε ένα ρεαλιστικό υπόδειγμα, η συμμετοχή όμως στην ΕΕ την καθιστά υποκείμενη σε έναν εξευρωπαϊσμό, τον οποίο η ελληνική πολιτική ελίτ απέτυχε να αξιοποιήσει αποτελεσματικά τα προηγούμενα χρόνια. Η επίδραση του εξευρωπαϊσμού στην περίπτωση της Ελλάδος μπορεί να αξιοποιηθεί χάρη στις νέες συνθήκες που έχουν διαμορφωθεί στο διεθνές σύστημα και τη ρευστότητά του τον 21ο αιώνα. Η διαχείριση προς όφελός της, των θεσμικών και ιδεολογικών εργαλείων που παρέχονται από την κοινότητα με στόχο την εξυπηρέτηση του εθνικού της συμφέροντος, το οποίο είναι πρώτιστα η επιβίωση του έθνους-κράτους σε ένα περιβάλλον αδυσώπητο και αδιαλείπτως υπόλογο στους φυσικούς νόμους, είναι αναγκαία σήμερα περισσότερο από ποτέ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Featherstone K., Radaelli, C. (2003), *The Politics of Europeanisation*, Oxford University Press

Χατζηβασιλείου, Ε. (2008), *Εισαγωγή στην Ιστορία του Μεταπολεμικού Κόσμου*, Εκδόσεις Πατάκη

Παπασωτηρίου, Χ. (2012), *Αμερικανικό Πολιτικό Σύστημα και Εξωτερική Πολιτική: 1945-2002*,
Εκδόσεις Ποιότητα

Baylis, J., Smith, S., Owens, P. (2013), *Η παγκοσμιοποίηση της διεθνούς πολιτικής*, Εκδόσεις
Επίκεντρο

Kassimeris C. (2010), *Greece and the American Embrace: Greek Foreign Policy Towards Turkey, the
US and the Western alliance*, I.B. Tauris Publishers

Clogg, R. (1999), *Σύντομη Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας*, Ινστιτούτο του Βιβλίου – Α. Καρδαμίτσα

Berstein S., Milza P. (1997), *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης, 1919
έως σήμερα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια

Nugent, N. (2006), *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην ΕΕ, Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές*, Εκδόσεις
Σαββάλας

Koliopoulos, J. S., Veremis, T. M. (2010), *Modern Greece, A History since 1821*, Wiley-Blackwell

Halliday F. (2005), *Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, Cambridge
University Press

Καιρίδης, Δ., Lenore, G. (επιμ.), *Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον κόσμο, σύγχρονη πραγματικότητα
και μελλοντικές προκλήσεις*, Εκδόσεις Σιδέρη

Χατζησταύρου Φ. (2018), *Ποιος Κυβερνά την Ευρώπη; Οι δομές εξουσίας μετά την οικονομική κρίση*,
Εκδόσεις Τζιόλα

Μεταξάς Ι. Α. (επίμ.) (2006), *Ιστορία των Ελλήνων*, Τόμος 14, Εκδόσεις Δομή

Heraclides, A. (2010), *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean, Imagined Enemies*, Palgrave
Macmillan

Κοτζιάς, Ν. (2010), *Η εξωτερική πολιτική της Ελλάδας στον 21ο αιώνα*, Εκδόσεις Καστανιώτη

ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

- Kassimeris C. (2009), The foreign policy of small powers, *International Politics*, 46
- Tsakonas, P. (2003), Greece's Elusive Quest for Security Providers: The "Expectations-Reality Gap", *Security Dialogue*, Sage Publications
- Economides, S. (2005), The Europeanisation of Greek Foreign Policy, *West European Politics*, Vol. 28, No. 2, Routledge
- Tsardanidis, Ch., Stavridis, S. (2005), The Europeanisation of Greek Foreign Policy: a critical appraisal, *Journal of European Integration*, 27 (2)
- Rumelili B. (2007), Transforming Conflicts on EU Borders: the Case of Greek-Turkish Relations, *JCMS*, Volume 45, No. 1
- Voskopoulos, G. (2006), The Geographical and Systemic Influences on Greek Foreign Policy in the Balkans in the 1990s, Perspectives, Summer 26, 2006, *The Central European Review of International Affairs*
- Rozakis C. (1996), The stereotypes of Greek foreign policy, In Search of Foreign Policy Workshop, *Foreign Policy Section of the Coalition of the Left*, Athens, 12-13 January
- Huliaras, A., Tsardanidis, Ch. (2006), (Mis)understanding the Balkans: Greek Geopolitical Codes of the Post-Communist Era, *Geopolitics*, 11
- Teitelbaum M. S., Martin P. L. (2003), Is Turkey Ready for Europe?, *Foreign Affairs*, Vol. 82, No. 3
- Manners, I. (2002), Normative Power Europe? A Contradiction In Terms?, *JCMS*, Vol. 40, No. 2
- Aggestam, L. (2008), Introduction: Ethical Power Europe?, *International Affairs*, 84 (1)
- Triantaphyllou, D. (2018), Greek Foreign Policy in Defence of the National Interest: Teetering between Exceptionalism and Integration, *Uluslararası İlişkiler*, Volume 15, No. 58

ΑΡΘΡΑ

- Smith, H. (2012), German "Hypocrisy" Over Greek Military Spending Has Critics Up in Arms, *The Guardian*, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/world/2012/apr/19/greece-military-spending-debt-crisis> τελευταία πρόσβαση: 12/9/2019
- Χαραλαμπίκης, Μ. (2018), Η αλήθεια για τον ελληνικό στρατό και γιατί σήμανε συναγερμός στο "Πεντάγωνο, *Τα Νέα*, διαθέσιμο στο: <https://www.tanea.gr/2018/04/05/politics/i-alitheia-gia->

[ton-elliniko-strato-kai-giati-simane-synagermos-sto-pentagwno/](#) τελευταία πρόσβαση:

12/9/2019

Λυγερού, Ν. (2019), Γιατί η Συμφωνία των Πρεσπών είναι κατά των εθνικών μας συμφερόντων;

Πρώτο Θέμα, διαθέσιμο στο: [https://www.protothema.gr/politics/article/857868/giati-i-](https://www.protothema.gr/politics/article/857868/giati-i-sumfonia-ton-prespon-einai-kata-ton-ethnikon-mas-sumferodon/)

[sumfonia-ton-prespon-einai-kata-ton-ethnikon-mas-sumferodon/](#) τελευταία πρόσβαση:

14/9/2019

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Agnantopoulos A. (2010), *The Europeanization of National Foreign Policy: the case of Greece*, Dublin City University

Κουκουδάκης, Γ. (2010), *Το Δόγμα “Νταβούτογλου”*: Η Επίτευξη μιας Πάγιας Επιδίωξης της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής, ΕΚΕΜ

Γκέκα Χ. (2017), *Η ελληνική εξωτερική πολιτική απέναντι στα Δυτικά Βαλκάνια κατά την περίοδο της κρίσης 2009-2017*, Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Slijper, F. (2013), *Guns, Debt and Corruption, Military Spending and the EU crisis*, Transnational Institute, διαθέσιμο στο: https://www.tni.org/files/download/eu_milspending_crisis.pdf τελευταία πρόσβαση: 12/9/2019

Panke, D. (2009), *Being Small in the Big, Wide World, The Power of Small States in International Negotiations*, Annual Meeting of the American Political Science Association

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΣΕ ΑΛΛΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Diamandouros, N. P. (1993), *Politics and Culture in Greece, 1971-1991: an introduction* σε Clogg, R. (ed.), *Greece 1981-1990: The Populist Decade*, Macmillan, London

Σέρμπος Σ. (2010), *Ελλάδα και Δυτικά Βαλκάνια* σε Βαληνάκης Γ. (επιμ.), (2010), *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική, 1990-2010*, Εκδόσεις Σιδέρης

ΘΕΣΜΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Council of the European Union (2003), *A Secure Europe in a Better World, European Security Strategy*